Özün yalan, sözlərinsə bayağı,
Öc qanını bağışlamaq çətindir.

Sən aldatmaq, mən inanmaq yolçusu,
Sən yanlışlar, mən düzlüklər elçisi.
Ey yalanlar, ey yozmalar qoçusu,
Öc qanını bağışlamaq çətindir.

Gümüşqızam, bu ellərdə var səsim,
Mən yerincəm, bu Turelin yiyəsi,
Sevgi mənim, mən tanrının köləsi,
Öc qanını bağışlamaq çətindir.

***

-Sən Darvidel, mən Ariel yerinci,
İki gücü bir eləsən yüz olar.
Biz ər-arvad iki ulus yerinci,
İki gücü bir eləsən yüz olar.

-Yerinc mənəm Turel boyu, yaxşı bil,
Turel isə iki ulus, yurd deyil,
Ta gözümə sən görünmə, get-itil,
İki gücü bir eləsən yüz olar.

Keçdi üç il, Turel yenə seçildi,
Bu üç ildə beş yol taxıl biçildi,
Toy-düyündə al içkilər içildi,
İki gücü bir eləsən yüz olar.

Karş da Hindel kəndlərində dolaşdı,
Yerinc olmaq istəyilə alışdı,
Yavaş-yavaş olacaqla barışdı,
İki gücü bir eləsən yüz olar.

XII QAPI

Manayqız söyləncisi

Tanı şahın səsləncləri gurladı,
Qız sevincdir, oğul önəm hamıya.
Turqız doğdu, «Manay» qoydu adını,
Qız sevincdir, oğul önəm hamıya.

Manay adı sevindirdi hamını,
Dağı, düzü, uzaq, yaxın aranı,
Qız sağaltdı Tanıdakı yaranı,
Qız sevincdir, oğul önəm hamıya.

Manay adı qızıl qaba qazıldı,
Turər kökü soy adına yazıldı,
Günü, ayı görgülərə basıldı,
Qız sevincdir, oğul önəm hamıya.

Görüşünə gəldi Yanqu, Qızçiçək,
Gül-gül oldu daş-qaşlarla ağ bələk,
Durudaşlar, qızıl-gümüş bir ətək,

Qız sevincdir, oğul önəm hamıya.

***

Manay döndü işıqlığa bir daha,
Ölən üç yol özgə üzdə doğulur.
Sərtiş dədə üç anadan doğulub,
Ölən üç yol özgə üzdə doğulur.

İlk gülüşü, ilk addımı, ilk sözü,
Danışırdı elə bil ki göy gözü,
Manaylaşıb böyüyürdü qız özü,
Ölən üç yol özgə üzdə doğulur.

Manaylaşıb sevinirdi doğmalar,
Daşlanırdı çöllər, evlər, daxmalar.
Başevdəki qapı-qapı oymalar,
Ölən üç yol özgə üzdə doğulur.
Qız ayağı yüngül olur,-deyiblər,
Buna görə qızı bərk-bərk seviblər,
Gəlişini, gülüşünü öyüblər,
Ölən üç yol özgə üzdə doğulur.

***

Hamıdan çox Turq sevindi Manayla,
Qardaş qolu, qanadıdır bacının.
At çapmağı, ox atmağı öyrəndi,
Qardaş qolu, qanadıdır bacının.

On yaşında Manay igid qız oldu,
Gülüş getdi, ay bənizi buz oldu,
Tanış-biliş bu gözələ göz oldu,
Qardaş qolu, qanadıdır bacının.

On beş yaşda yaraqlıydı sırada,
Turq hardaydı, bacısı da orada,
Vuruşurdu acıqanla arada,
Qardaş qolu, qanadıdır bacının.

Turqa bacı unutdurdu Yanqunu,
«Tuncay» deyib o mələyən quzunu,
Uşaqlıqdan qalan sönük yanğını,
Qardaş qolu, qanadıdır bacının.

***

İlk döyüşdə yaralandı başından,
Unudulmaz ilk döyüşlə ilk yara.
Kilkələnib sallanırdı saçları,
Unudulmaz ilk döyüşlə ilk yara.

Qan qurumu görünürdü telində,
Qılınc vardı, qalxan vardı əlində,
Qorxmayırdı o, yaradan, ölümdən,
Unudulmaz ilk döyüşlə ilk yara.

Soyqan üç yol çıxdı qızla üz-üzə,
Üzdə nə yağ, nə boyadan bər-bəzək,
Vurulmuşdu o, od saçan göy gözə,
Unudulmaz ilk döyüşlə ilk yara.

Vuruşurdu qardaşıyla yanaşı,
Buzdan idi qızın sanki göz-qaşı,
Yanaqları inam ilə allaşıb,

Unudulmaz ilk döyüşlə ilk yara.

***

Qılınc çəkib Soyqan ona söylədi:
-Gözəl qızlar evdə olar, çöldə yox.
Dedi:-Mən o gözəllərdən deyiləm,
Gözəl qızlar evdə olar, çöldə yox.

Mən Mindiyar uğrundaca yaraqlı,
Qaplan kimi, qartal kimi caynaqlı,
Döyüşlərdə basar-kəsər soraqlı,
Gözəl qızlar evdə olar, çöldə yox.

Qız çiynindən yaralandı, yıxıldı,
Qara saçlar səpələndi, dağıldı,
Bir azcana qız utandı, sıxıldı,
Gözəl qızlar evdə olar, çöldə yox.

Turq Manayı harayladı, çağırdı,
«Soyqan» deyib o qancıla bağırdı,
İlk vurduğu toppuz dağdan ağırdı,
Gözəl qızlar evdə olar, çöldə yox.

***

Tutaq batdı, qol əyildi, bel sındı,
Vurum gərək güclü ola, acıqlı,
Soyqan düşdü at ayağı altına,
Vurum gərək güclü ola, acıqlı.

Ağzındakı son sözləri qırıldı,
Son harayı tutqun göyə sovruldu,
O silkənib qanlı yerə sərildi,
Vurum gərək güclü ola, acıqlı.

Qalxdı atın yəhərinə Manayqız,
Dedi:-Bitdi qan tökməyin, a qansız,
Çinel qaldı bundan sonra Soyqansız,
Vurum gərək güclü ola, acıqlı.
Bir ay çəkdi, vuruş bitdi çökəkdə,
Çuqçu, Xançu, Muğel güldü ürəkdən,
Qan qurudu, döyüş bitdi ətəkdə,
Vurum gərək güclü ola, acıqlı.

***

İlk döyüşü bunca bitdi Manayın,
İlk addımda bərkiyənlər bərk olur.
Yanqu gəldi, Tuncay, Tuncər, Qızçiçək,
İlk addımda bərkiyənlər bərk olur.

Od-alovca bir qız idi Manayqız,
O, qardaşı Turqtay kimi amansız,
Döyüş-vuruş anlayırdı o yalnız,
İlk addımda bərkiyənlər bərk olur.

Günay dedi:-Bacı qızı, bacılı,
Səni görcək könlüm gül-gül açılır,
Mindiyarın qancılının qancılı,
İlk addımda bərkiyənlər bərk olur.

Yanqu dedi:-Manay qalsın bizimlə,
Qoruyaram kirpiyimlə, gözümlə,
Qalar qonaq bir il burda özümlə,

İlk addımda bərkiyənlər bərk olur.

***

Ancaq dinib danışmadı Manayqız,
Danışmağı sevmir güclü olanlar.
Dedilər ki, qızın dili tutulub,
Danışmağı sevmir güclü olanlar.

Uğureldə üç ay, üç gün qaldılar,
At səyirdib yeni cığır saldılar.
Neçə-neçə qonaqlıqda oldular,
Danışmağı sevmir güclü olanlar.

Turqtay dedi:-Bacı, sən də bir danış,
Deyilənə, danışana bir qarış,
Bir şey istə, sən birindən söz soruş,
Danışmağı sevmir güclü olanlar.
Ancaq Manay nə danışdı, nə dindi,
Ər ürəyi qız köksündə döyündü,
Dinməzliklə, enməzliklə öyündü,
Danışmağı sevmir güclü adamlar.

***

Nə olmuşdu görən gözəl Manaya,
Qız ürəyi tanrılarla danışır.
Danışmasa, dinməsə də bilirdi,
Qız ürəyi tanrılarla danışır.

Bir deyən də yox idi ki, bu nə iş,
Niyə qızı çəkir bunca vur-döyüş,
Bu, tanrıdan tapşırıqdır, göstəriş,
Qız ürəyi tanrılarla danışır.

Tanrılarsa anlayırdı Manayı,
Manay şahın acığıydı, harayı,
Yaranışa gəlib gizli, dolayı,
Qız ürəyi tanrılarla danışır.

Ürəyində çırpınırdı Manay şah,
Sığınmışdı təkcə doğma qardaşa,
Döyüşlərdə qancıllarla baş-başa,
Qız ürəyi tanrılarla danışır.

***

Turq dedi ki:-Burdan gedək Turelə,
Hər şey öncə ikiləşib dağılır.
Arieldə, Darvideldə beləydi,
Hər şey öncə ikiləşib dağılır.

İki eldə acıqanlıq səngimir,
Döyüş-vuruş, qırdı-qırdı təngimir,
Tanrılar dadayan demir, dur demir,
Hər şey öncə ikiləşib dağılır.

İndi də Karş Gümüşqızla üz-üzə,
Dirənmişdir el döş-döşə, söz-sözə,
Vuruşlarda çıxır hərdən qan dizə,
Hər şey öncə ikiləşib dağılır.
Onlar çapdı atlarını Turelə,
Yanlayırdı Gümüşqızı Karş hələ,
Sıtqamalar, yalvarmalar bir belə,
Hər şey öncə ikiləşib dağılır.

***

Yolda Manay geydi kişi geyimi,
Bir geyimdə bacı, qardaş tanınmaz.
Turq dedi ki:-Səni yandan güdürəm,
Bir geyimdə bacı, qardaş tanınmaz.

Tüklü, tüksüz, oxşar idi üzləri,
Bir boyada, iri idi gözləri,
Yaxından da yaxın səsi, sözləri,
Bir geyimdə bacı, qardaş tanınmaz.

Qız götürdü qardaşından «Turq» adı,
Qalxıb mindi oynaqlayan Quşatı,
Turq göz qoydu bacısına gözaltı,
Bir geyimdə bacı, qardaş tanınmaz.

Çuqçubaşı qarşıladı birinci,
Onu görcək daşdı, coşdu sevinci,
Manay idi qardaşından görümcül,
Bir geyimdə bacı, qardaş tanınmaz.

***

Bacısına Turq qıraqdan göz idi,
Dinməzlikdən doğur deyən susqunluq.
Turqu tutqun gördü bu yol çuqçular,
Dinməzlikdən doğur deyən susqunluq.

Gümüşqız da gəldi çıxdı buraya,
Dedi – birdən o, bir işə yarayar,
Bir susqunluq çəpər çəkdi araya,
Dinməzlikdən doğur deyən susqunluq.

Dedi:-Karşdır oğurlayan balamı,
Karş öldürüb mənim doğma atamı,
Karş pozandır burda hər gün aranı,
Dinməzlikdən doğur deyən susqunluq.
"Turq" dinmədi, sanki bunu bilirdi,
Ürəyində Gümüşqıza gülürdü,
Bu gözələ yazıqlığı gəlirdi,
Dinməzlikdən doğur deyən susqunluq.

***

Çuqçubaşı dedi:-Onu gəzirik,
Su çəkilib çökər yerin təkinə.
O, Hindeldə gəzir sonev yerini,
Su çəkilib çökər yerin təkinə.

Manay dedi:-Get, tap, vur, kəs, yox elə,
Çuqçubaşı dedi:-Getdik Hindelə,
Gümüşqızla gərək verək əl-ələ,
Su çəkilib çökər yerin təkinə.

Gümüşqızı Manay nədən saymadı,
Onun yersiz qılığına uymadı,
Bir də onu baş əyməyə qoymadı,
Su çəkilib çökər yerin təkinə.

-Hoydu!-deyib çuqçubaşı qıy vurdu,
Çayı, suyu, yeli, seli o yardı,
Neçə-neçə qurğuları o qırdı,
Su çəkilib çökər yerin təkinə.

***

Gümüşqızla Manay evə getdilər,
Könül küsür göylər tutqun olanda.
Bəzənmişdi-düzənmişdi Gümüşqız,
Könül küsür göylər tutqun olanda.

Qız at üstə Manayqıza yan aldı,
Dedi:-Sevdim səni, Turqum, ucaldım,
Dedi:-Sənə ilk görüşdə vuruldum,
Könül küsür göylər tutqun olanda.

-Qaraqabaq olmağına vurğunam,
Buna görə ağ gül kimi solğunam,
Buna görə göylər kimi dalğınam,
Könül küsür göylər tutqun olanda.
Kölə elə məni, böyük şah oğlu,
Döyüşlərdə olum sənə yaraqlı,
Bir ev quraq sənlə köklü, budaqlı,
Könül küsür göylər tutqun olanda.

Manay dönüb baxdı ona, dinmədi,
Evə çatdı, o, Quşatdan enmədi,
Qız yalvardı, istəyindən dönmədi,
Könül küsür göylər tutqun olanda.

***

Manay dönüb baxdı ona, dinmədi,
Bir-birini sevə bilməz iki qız,
Bilmirdi ki, bu, Manaydır, Turq deyil,
Bir-birini sevə bilməz iki qız.

Darvidelli gözəgəlim qız idi,
Tez aldanıb, düz danışan düz idi,
Belə gəlin bu ellərdə az idi,
Bir-birini sevə bilməz iki qız.

Manay dərin düşüncələr içində,
Pal-paltarı, üzü Turqtay biçimdə,
Nə sevilmək, nə də sevmək gücündə,
Bir-birini sevə bilməz iki qız.

Düşünürdü nənəsini, Tanını,
«Niyə tökdü oğul ana qanını?»,
Yaşayırdı bu ağrılı ağrını,
Bir-birini sevə bilməz iki qız.

***

Evdən çıxıb Karş sıçradı bayıra,
Bildirmədən lapdan vurmaq düz deyil,
Gümüşqızı vurdu, yıxdı torpağa,
Bildirmədən lapdan vurmaq düz deyil.

Minib ata götürüldü acıqan,
Manay ona ox tuşladı arxadan,
Qız qışqırdı, dedi:-Qancıl, dur, dayan,
Bildirmədən lapdan vurmaq düz deyil.
Karş durmadı, yay dartıldı sonacan,
Manay saydı bir, iki, üç, onacan,
Dedi:-Dayan! Yoxsa oxu atacam,
Bildirmədən lapdan vurmaq düz deyil.

Yaydan çıxdı, fışıldadı iti ox,
Gözdən itdi, üç yüz addım getdi ox,
O qancılın kürəyində bitdi ox,
Bildirmədən lapdan vurmaq düz deyil.

***

Bir ah qopdu Karşın qanlı döşündən,
Öldürəni öldür, qoyma yaşasın.
Yaralanıb Gümüşqız da ölmüşdü,
Öldürəni öldür, qoyma yaşasın.

Manay dedi:-Tanı oğlu Turqtayam,
Dibə kimi bərk çəkilmiş bir yayam,
Pisə pisəm, qolaylara qolayam,
Öldürəni öldür, qoyma yaşasın.

At çaparaq Karşı yerə yıxmışdı,
Sürütləyib kolluqlara soxmuşdu,
Ox kürəkdən batıb döşdən çıxmışdı,
Öldürəni öldür, qoyma yaşasın.

Sonevləri qazılmışdı yan-yana,
Sevgiləri bələnmişdi al qana,
Turel bütün bürünmüşdü dumana,
Öldürəni öldür, qoyma yaşasın.

***

Manay dedi:-Yerinc mənəm Turelə,
Bir işləmək, bir yaşamaq, bir ölmək,
Bizə yardım olacaqdır çuqçular,
Bir işləmək, bir yaşamaq, bir ölmək.

Tanrı mənə buyurubdur, birləşin,
Özgələrlə vuruşanda ərləşin,
Ulus-ulus, ev-ev, yurd-yurd yerləşin,
Bir işləmək, bir yaşamaq, bir ölmək.
Gözləməyin, gəlim qılınc sıyırım,
Sizi bir də bir-birizdən ayırım,
«Mən-mən»ləri qızıl qanla doyurum,
Bir işləmək, bir yaşamaq, bir ölmək.

Tanrı bizi bir yaradıb, bir olaq,
Hamınındır bu yer, bu yurd, bu oylaq,
Bir-birinə yapışıqlı ev salaq,
Bir işləmək, bir yaşamaq, bir ölmək.

***

İki yandan ağsaqqallar yığıldı,
Yasda, toyda unudulur öc, acıq,
Dedilər ki, qan-qadaya son qoyaq,
Yasda, toyda unudulur öc, acıq.

Açıqlayıb Üstüağı, Manayı,
Öyüb, öyüb Turqız-Tanı toyunu,
Oxşadılar Turqun hündür boyunu,
Yasda, toyda unudulur öc, acıq.

Kim ayrılıq salsa Turel içinə,
Boyun əysin gərək qılınc gücünə,
Qancılların qıyma iki, üçünə,
Yasda, toyda unudulur öc, acıq.

Ağsaqqallar Manayqızı Turq sanıb,
Qorxmaz, böyük Turq önündə dayanır.
Birlik alır yenə o yan, bu yanı,
Yasda, toyda unudulur öc, acıq.

***

Manayqızın səsləncləri gurladı,
Yeni başçı yeni inam gətirir,
Hamı deyir, güc birlikdə, inamda,
Yeni başçı yeni inam gətirir.

Qan-qadaya qarşı dözüm tükənir,
Turel yeni başçısına güvənir,
Hər iki el kobudluqdan çəkinir,
Yeni başçı yeni inam gətirir.
Bir ay keçir, Manay gedir Başevə,
Hər bir şeyi atasına düz deyə,
Hər bir işdə öz kökünə sən güvən,
Yeni başçı yeni inam gətirir.

Ata soyuq qarşıladı qızını,
Hərdən kəsdi balasının sözünü,
Manay dedi hər bir şeyin düzünü,
Yeni başçı yeni inam gətirir.

***

Dedi:-Qızım, özbaşına olmusan,
Öz evində boy götürə qız gərək,
Hələ tezdir sənin ərən olmağın,
Öz evində boy götürə qız gərək.

Vuruşmağı öyrən, get sən döyüşə,
Qız bildiyi işə gərək girişə,
Turq aparıb qoşub səni bu işə,
Öz evində boy götürə qız gərək.

Özbaşına yerinc oldun Turelə,
Özbaşına Çinə getdin sən hələ,
Özbaşına olmaz, qızım, qız belə,
Öz evində boy götürə qız gərək.

-Bunu səndən qabaq Soyqan deyirdi,
Ancaq bizim əlimizlə gəbərdi,
Bu, nənəmdən gələn gücdür, yetərdir,
Öz evində boy götürə qız gərək.

***

Öz qızını çox sərt gördü Tanı şah,
Qız qabarıb atasına ağ olmaz.
Nənəsinə, qardaşına güvənib,
Qız qabarıb atasına ağ olmaz.

Manay dedi:-Mən Tureldə yerincəm,
Qoyun qalım orda, qalım ölüncə,
Mən soyuğam toy-düyünə, sevincə,
Qız qabarıb atasına ağ olmaz.
-Orda qalmaq, qızım, sənə yaraşmaz,
Anan Turqız bu işinlə barışmaz,
Qız uşağı bu işlərə qarışmaz,
Qız qabarıb atasına ağ olmaz.

Bunlar kişi geyimidir, yal-yaraq,

Qardaşına oxşayırsan bu sayaq,
Çıxart bunu, Başevdə qal, bir olaq,
Qız qabarıb atasına ağ olmaz.

***

Qız baxmadı atasının sözünə,
Ana qanı unudulmaz min il də,
Anasını öldürmüşdü Tanı şah,
Ana qanı unudulmaz min il də.

Qız qapıdan saymazyana çıxsa da,
Şah qızına acıq ilə baxsa da,
Göz yaşları şahı içdən boğsa da,
Ana qanı unudulmaz min il də.

Turqız çıxdı qabağına Manayın,
Ev-eşiyi tutdu ana harayı,
Ana könlü bunca sınır, qanayır,
Ana qanı unudulmaz min il də.

Maha salıb ayrılığı bu evə,
Anasını öldürəni kim sevər,
Manay getdi, Başev qandır, qan deyə,
Ana qanı unudulmaz min il də.

***

Uşaq baxar doğma ata, anaya,
Ata, ana gərək qancıl olmasın,
Nə görübsə uşaq onu yamsılar,
Ata, ana gərək qancıl olmasın.

İlk yuvadır balalara ev, beşik,
Bu yuvadan isti alır qan, sümük,
Necə varsa elələşir kök, ilik,
Ata, ana gərək qancıl olmasın.
Yaxşı olmaq yolu öyrət uşağa,
Uşaq dönsün kök üstündə budağa,
Başa gəlməz sonra kötək, qadağa,
Ata, ana gərək qancıl olmasın.

Dağılışır kökdən qopan uşaqlar,
Kök götürmür sonra üç qat boyaqlar,
Qopmur səndən dibdən gələn qaynaqlar,
Ata, ana gərək qancıl olmasın.

***

Manayqız da öz kökündən qopmuşdu,
Kimə gərək kökdən qopan qopuqlar?
Nə dinirdi, nə gülürdü Tureldə,
Kimə gərək kökdən qopan qopuqlar?

Hərdən-birdən çıxıb yerinc olurdu,
Turqlaşanda çox-çox gülünc olurdu,
Mindiyara böyük qorunc olurdu,
Kimə gərək kökdən qopan qopuqlar?

Turq görürdü qancıllaşır bacısı,
Yuva salıb onda doğral* acısı.
Gözündəydi ürəyinin sancısı,
Kimə gərək kökdən qopan qopuqlar.

Necə etsin bacı qopsun Manaydan,
Uzaq düşsün nənəsindən, soyundan,

Yan keçməsin sevgi, sevinc payından,
Kimə gərək kökdən qopan qopuqlar?

***

Manay nənə qızı olub gedirdi,
Ad qoyanda qıza ayıq ol bir az,
Manay nənə qızı olub gedirdi,
Ad qoyanda qıza ayıq ol bir az.

Turq bunları düşünürdü, nə etsin,
Bacısının acığını kiritsin,
Onda dirlik anlayışı diriltsin,
Ad qoyanda qıza ayıq ol bir az.

Qanun

-Bacı, igid qız olmusan, tanıq qız,
Sənlə bağlı ucalmışdır adımız,
Sənsən Minel göylərində ağ ulduz,
Ad qoyanda qıza ayıq ol bir az.

Manay nənə sənlə, mənlə öyünür,
Buz ürəyi qızır, bizlə döyünür,
Ancaq bizdən hərdən-birdən yayınır,
Ad qoyanda qıza ayıq ol bir az.

***

Gərək ayrı düşməyəsən atayla,
Ayrılıqdır ölkələri dağıdan.
Manay nənə üz döndərər, inciyər,
Ayrılıqdır ölkələri dağıdan.

Manay bunca dəyişmədi ölçünü,
Unutmadı nənəsinin öcünü,
Soy-kökündən aldı yenə gücünü,
Ayrılıqdır ölkələri dağıdan.

Dedi:-Qardaş, baxma qaraqabağam,
Nə olsam da Mindiyara dayağam,
Mən də bir az el işində oyağam,
Ayrılıqdır ölkələri dağıdan.

-Gəl, biz gedək Manayyurda baş olaq,
Manay olaq, manaylaşaq, ucalaq,
Nənəmizdən döyüşlərdə güc alaq,
Ayrılıqdır ölkələri dağıdan.

***

Manay dedi:-Səsləncləriim gurlasın,
Gör-gör dədə bir üz biçib hərəyə.
Mən də belə biçilmişəm, dəyişməm,
Gör-gör dədə bir üz biçib hərəyə.

Manayyurda özün getsən yaxşıdır,
Orda Günay, Tuncər ölkəbaşıdır,
Onlar Daşqır, Asurellə qonşudur,
Gör-gör dədə bir üz biçib hərəyə.
-Mənsiz qalmaz burda min-min çuqçular,
Mənsiz olsan yerinc yerin uçular,
Bürüyəcək səni ağrı, acılar,
Gör-gör dədə bir üz biçib hərəyə.

Qız düşündü, yaraqlılar gedərsə,
Ariellə Hindel verər səs-səsə,

Gərək toplum yaratmağa tələsəm,
Gör-gör dədə bir üz biçib hərəyə.

***

Dedi:-Onda qız toplumu yığaram,
Qız istəsə yaraqlanıb ərləşər.
Döyüş-vuruş yollarını öyrənib,
Qız istəsə yaraqlanıb ərləşər.

Bacısına acıqlandı Turq, ancaq
Bacı ondan üz döndərdi, saparaq,
Turq Quşatla yola düşdü çaparaq,
Qız istəsə yaraqlanıb ərləşər.

Çuqçubaşı getdi Turqun dalınca,
Yay çiynində, qılınc əldə yalınca,
İndi Manay nəyə, kimə sığnacaq,
Qız istəsə yaraqlanıb ərləşər.

Manay bunca öz içindən sarsıldı,
Könlü sındı, bircə tükdən asıldı,
O tək qaldı, öz-özünə qısıldı,
Qız istəsə yaraqlanıb ərləşər.

***

Manay kişi geyimini soyundu,
Geyim çöldən dəyişdirir adamı.
Gördülər ki, o, Turq deyil, Manaydır,
Geyim çöldən dəyişdirir adamı.

Görüşünə gəldi qızlar, qadınlar,
Gözlərində isti, soyuq yatımlar,
Yağdı yerincev yerinə addımlar,
Geyim çöldən dəyişdirir adamı.
Manay gördü bunu, sanki dil açdı,
İki yana bir ürəklə yanaşdı,
Güclü, sağlam biləklərdən yapışdı,
Geyim çöldən dəyişdirir adamı.

Dedi:-Qızlar, gəlin toplum yaradaq,
Ox atmağı biz öyrənək arada,
Yaraqlanaq, duraq biz də sırada,
Geyim çöldən dəyişdirir adamı.

***

Doğma idi Manyurd Tuncər, Günaya,
Doğma içrə doğmalığa nə var ki.
Özgə içrə doğmalaşmaq çətindir,
Doğma içrə doğmalığa nə var ki.

Özgə içrə Tuncay doğma doğmadan,
Get, doğma ol sən özünü boğmadan,
Varsa səndə bu doğmalıq toxmadan,
Doğma içrə doğmalığa nə var ki.

Ancaq Günay təklənmişdi nədənsə,
Verməyirdi Manyurd ilə səs-səsə,
Düz gəlmirdi Tuncər ilə nə isə,
Doğma içrə doğmalığa nə var ki.

Düşünürdü, Duzdağ, Duzgöl, Uğurel,
Mindiyara bicləmədə tuş deyil,

Ötüb bura gəlməyindən on beş il,
Doğma içrə doğmalığa nə var ki.

***

Niyə Tanı boşaltmışdı ipləri,
Birlik yoxsa ölkə bütün dağılar.
Buraxmışdı özbaşına elləri,
Birlik yoxsa ölkə bütün dağılar.

Minel yaman səpələnib, yayılıb,
Dayanışda böyük ölkə sayılır,
Bunun üçün min-min başlar qoyulub,
Birlik yoxsa ölkə bütün dağılar.
Buzboğazdan Körfəzəcən gələn yox,
Elin, yolun say-soyunu bilən yox,
Ayrılığın göz yaşını silən yox,
Birlik yoxsa ölkə bütün dağılar.

Manyurd qancıl qabağında udqunur,
Varmı bu sərt bicləmənin bir sonu,
Qorxuludur özbaşına oyunu,
Birlik yoxsa ölkə bütün dağılar.

***

Tez-tez gəlib vurur, yaxır Asurel,
Selin-suyun qabağında güc gərək.
Çapqınçılar qorxudurdu Tuncəri,
Selin-suyun qabağında güc gərək.

Gərək burda yeni toplum yarana,
Toplum yeni yaraqlara sarına,
Son qoyula çapqınçıya, harına,
Selin-suyun qabağında güc gərək.

Turqtay deyib çuqçularla gələrəm,
Asur şahı yer üzündən silərəm,
Asureli iki yerə bölərəm,
Selin-suyun qabağında güc gərək.

Günay tez-tez düşünürdü beləcə,
Tuncər ilə danışırdı hər gecə,
Kim uzadar yardım əli yerincə,
Selin-suyun qabağında güc gərək.

***

Toplum çəkdi Asur şahı-şah Kamac,
Dadlı olur özgə evin yapması.
Dedi:-Sizi mən yenidən çaparam,
Dadlı olur özgə evin yapması.

Kamac dedi:-Manayyurda girərik,
Atımızı evə, bağa sürərik,
Nəyiniz var qırıb, yolub, dərərik,
Dadlı olur özgə evin yapması.
Asurelli sevir boya, bər-bəzək,
Göydaş verin, evimizi bəzəyək,
Bizə vergi verəsiniz siz gərək ,
Dadlı olur özgə evin yapması.

Tuncər gəldi, onlar soyuq görüşdü,
Nə istəyib kim olduğun soruşdu,
Ona baxdı, bir azcana irişdi,

Dadlı olur özgə evin yapması.

***

Dedi:-Üç yol Manayyurdu çapmısan,
Dördüncü yol tanrı küsər, qınayar.
Sizə göydaş, buğda, arpa vermişik,
Dördüncü yol tanrı küsər, qınayar.

Təzə salıb Manayyurdu seçmişik,
Biz buraya on ildir ki, köçmüşük,
Beş ildir ki, arpa, taxıl biçmişik,
Dördüncü yol tanrı küsər, qınayar.

-Tanrı mənəm, Tuncər, indi bölgədə,
Çapacağam nə var sizin ölkədə,
Qurtarammaz qılıncımdan kölgə də,
Dördüncü yol tanrı küsər, qınayar.

-Çox qılıncdan danışırsan sən, Kamac,
Qarnın doymaz, gözün doymaz, yalavac,
Mən vermərəm sənə bir də bir komac,
Dördüncü yol tanrı küsər, qınayar.

***

-Onda gərək biz yox, qılınc danışsın,
Söz bitibsə, ölçü iti qılıncdır.
-Qoturları ancaq qılınc susdurar,
Söz bitibsə, ölçü iti qılıncdır.

Deyişdilər, söyüşdülər o ki var,
Ağızlaşdı göydə parlaq qılınclar,
Endi qılınc, vurum aldı dalbadal,
Söz bitibsə, ölçü iti qılıncdır.
Qopuq-qopuq oldu dəmir tutaqlar,
Qalaqlandı sınıq-salxaq yaraqlar,
Yaralıydı əllər, qollar, yanaqlar,
Söz bitibsə, ölçü iti qılıncdır.

Tuncər bir də yaralandı alnından,
Üzü-gözü suvarıldı qanında,
Bir də gördü Quşat keçdi yanından,
Söz bitibsə, ölçü iti qılıncdır.

***

Turqtay idi, yoxlayırdı Tuncəri,
Arxa duysan gücün üç qat artacaq,
Qızıl qanın şırımları üzündə,
Arxa duysan gücün üç qat artacaq.

Kamac gördü qan aparır Tuncəri,
Qan sıçrayıb, qızardıbdır hər yeri,
Bir də vursam aşar-dedi,-gəbərər,
Arxa duysan gücün üç qat artacaq.

Birdən boynu, çiyni, köksü yarıldı,
Vurmaq üçün qalxmış qolu qırıldı,
Sol əliylə öz atına sarıldı,
Arxa duysan gücün üç qat artacaq.

Tuncər idi vuran onu iki yol,
Acıqanla yuxuda da ayıq ol,
Yoxdur qolun, Kamac, silkən, bir ayıl,

Arxa duysan gücün üç qat artacaq.

***

Son qılıncla üzülmüşdü, yerdəydi,
Çox duyulmaz iti qılınc ağrısı,
Göz bərələ, ağız açıq qalmışdı,
Çox duyulmaz iti qılınc ağrısı.

Kamac aşıb at üstündən yıxıldı,
Qol bu yana, qıç o yana dağıldı.
O, qan qusdu, xırıldadı, boğuldu,
Çox duyulmaz iti qılınc ağrısı.
Gümüşatdan düşdü Tuncər, dayandı,
Xırıldayan Kamac şaha boylandı,
Silkələnib şah bir daha oyandı,
Çox duyulmaz iti qılınc ağrısı.

Dedi:-Tuncər, döyüş qalsın sonraya,
Çağır gəlsin mənimkilər haraya,
Oğlum gəlsin, oğlum gəlsin buraya,
Çox duyulmaz iti qılınc ağrısı.

***

Yerdən qopub gəldi birdən bir atlı,
Təkbətəkə özgə ərən girməsin.
Turqtay onun qabağına yüyürdü,
Təkbətəkə özgə ərən girməsin.

Kamac oğlu İnad idi bu atlı,
Əl qılınclı, ağız odlu, göz odlu,
Dağ köküslü, iri qollu, qanadlı,
Təkbətəkə özgə ərən girməsin.

İnad dedi:-Mələdərəm səni də,
Başlayaram bu döyüşü yenidən,
Dağıdaram bu ölkəni təkcə mən,
Təkbətəkə özgə ərən girməsin.

Turq bizucu atdı ona qıraqdan,
Bir vurumla İnad düşdü ayaqdan,
«Sağol» səsi eşidildi uzaqdan,
Təkbətəkə özgə ərən girməsin.

***

«Sağol» səsi çuqçuların səsiydi,
Döyüşlərdə sevinc səsi az olur.
Bir gövdəni bir vurumla aşırdı,
Döyüşlərdə sevinc səsi az olur.

Lap yerində Turq özünü yetirdi,
Bir bizucla bir döyüşü bitirdi,
İnad çaşdı, durumunu itirdi,
Döyüşlərdə sevinc səsi az olur.
Manayyurdun toplumları yürüdü,
Asurları Mindiyardan kürüdü,
Turq İnadı aldı, yıxdı, sürüdü,
Döyüşlərdə sevinc səsi az olur.

Çapıldılar çapmaq üçün gələnlər,
Özlərini çox-çox güclü bilənlər,
Ayaq altda qaldı düşüb ölənlər,
Döyüşlərdə sevinc səsi az olur.

***

Turq Tuncərin yarasını bağladı,
Bir yaradan ölür hərdən güclü də.
Günay gəldi, qucaqladı onları,
Bir yaradan ölür hərdən güclü də.

Çapqınçılar pərən-pərən oldular,
Kamac öldü, onlar başsız qaldılar.
Qız-gəlinlər saçlarını yoldular,
Bir yaradan ölür hərdən güclü də.

Çuqçubaşı qaçanları izlədi,
Asureli döydü, söydü, pislədi.
Qoşadəniz ağzındaca gözlədi,
Bir yaradan ölür hərdən güclü də.

Necə gəldi, necə döndü geriyə,
Bənzəmirdi yaralılar diriyə,
Çətin bir də bu ölkəyə yeriyər,
Bir yaradan ölür hərdən güclü də.

***

Manayyurdun el-ulusu sevindi,
Hər ölkədə dinclik bolluq gətirir.
Başlamışdı yaz əkini, yaz şumu,
Hər ölkədə dinclik bolluq gətirir.

İpək, qızıl, sarıdəmir, aldəmir,
Alıb gəldi, satıb getdi birbəbir,
Acıqandan ta yox idi səs-səmir,
Hər ölkədə dinclik bolluq gətirir.
Gəlib çatdı Tanı şahın yazısı:
«-Doğma Günay, ay anamın bacısı,
Qalır hələ o günlərin acısı,
Hər ölkədə dinclik bolluq gətirir.

Nə yaxşı ki, çapqınçını qovdunuz,
O qan dolu gözlərini ovdunuz,
Qancılları bir də qansız qoydunuz,
Hər ölkədə dinclik bolluq gətirir.

***

Günay yazdı: «Bacım oğlu Tanı şah,
Təklənməkdən pis şey yoxdur, bunu bil,
Tuncər başdan yaralanıb, ağırdı,
Təklənməkdən pis şey yoxdur, bunu bil.

Biz üç yandan təklənmişik büsbütün,
Təklik bizi yeyib, çapıb, lap ütüb,
Nəyə gərək örtük üstdən bir örtük,
Təklənməkdən pis şey yoxdur, bunu bil.

Bir əl gərək dolandıra Mineli,
Yerinc ölkə saxlamağı nə bilir,
Birliyi var, birgəliyi bir əlin,
Təklənməkdən pis şey yoxdur, bunu bil.

Yerincləri başçı etmək gərəkdir,
Hərə eldə şahdır, bu, nə deməkdir,
Ölkə çoxdur, şahlar isə tək-təkdir,
Təklənməkdən pis şey yoxdur, bunu bil.»

***

Tanı şaha gəlib çatdı bu yazı,
Toxunmayır doğma sözü doğmaya.
Bu, toxundu Tanı şaha nədənsə,
Toxunmayır doğma sözü doğmaya.

Tanı dedi:-Günay qorxur Manyurdda,
Daşqırlardan, balasqlardan, Asurdan,
Tuncər niyə uzaq düşüb Bozqurddan,
Toxunmayır doğma sözü doğmaya.
Bu söz çatdı bir ay sonra Tuncərə,
Çıxdı o da seyrək orman yerlərə,
Buralarda balalayan qurd görə,
Toxunmayır doğma sözü doğmaya.

Qurd yox idi, köçmüşdülər buradan,
Bir qorxulu səs gurladı arada,
«-Bu səs nədir, bu səs gəlir haradan»,
Toxunmayır doğma sözü doğmaya.

***

O axtardı, araşdırdı ormanı,
Qorxu tökür ürəklərə sıx orman.
Gördü düzdə adam udan ilanı,
Qorxu tökür ürəklərə sıx orman.

Qıvrılırdı, açılırdı, yatırdı,
Dörd bir yanda nə var idi, udurdu,
Daş-qayaya hərdən buynuz atırdı,
Qorxu tökür ürəklərə sıx orman.

Tuncər dedi:-Bu ududbdur qurdları,
Buna görə şişib iri ordları,
Yoxdur qurdun balaları, qartları,
Qorxu tökür ürəklərə sıx orman.

O, dik üstdən qurdsayağı uladı,
Heyvərəyə xırda bir daş tulladı,
İplə üstdən quru ağac salladı,
Qorxu tökür ürəklərə sıx orman.

***

İlan girdi qayalığa qorxudan,
Qorxmayandan qorxan daha qorxulu.
İtdi-batdı qayalıqda heyvərə,
Qorxmayandan qorxan daha qorxulu.

İki qaya arasında ovuqluq,
Ovuqluqda gizlənmişdi o yoluq,
O yatırdı burda bir ay biryolluq,
Qorxmayandan qorxan daha qorxulu.
Tuncər onu çıxarmaqçın ormana,
Ox yağdırdı, bizuc atdı ilana,
İlan çıxıb od püskürdü hər yana,
Qorxmayandan qorxan daha qorxulu.

Tuncər onu daşa tutdu, daşladı,
O çıxaraq sürünməyə başladı,
Tuncər oxu ona sarı tuşladı,
Qorxmayandan qorxan daha qorxulu.

***

Heyvərədən ürküb çapdı Gümüşat,
Qancılına güc verirsən qaçanda.
İlan atın arxasınca süründü,
Qancılına güc verirsən qaçanda.

Bir ox atdı Tuncər atın tərkindən,
Bu ox dəydi heyvərənin əngindən,
Bir inilti gəldi yerin təkindən,
Qancılına güc verirsən qaçanda.

İkinci ox dəydi onun gözünə,
İlan sordu, çəkdi atı özünə,
Qurdlar gəldi ulartının səsinə,
Qancılına güc verirsən qaçanda.

İlan çaşdı, yuvasını itirdi,
Sonuncu ox onu yola gətirdi,
Qılınc, bizuc hər bir işi bitirdi,
Qancılına güc verirsən qaçanda.

***

İlan yüz yol qıvrılaraq açıldı,
İlan başdan, quş ürəkdən keçinir.
Qurdlar ölən ilandan da qorxurdu,
İlan başdan, quş ürəkdən keçinir.

Bir ox dəydi heyvərənin alnına,
Caynaqları sındı, düşdü yanına,
Qılınc ilə o boyandı qanına,
İlan başdan, quş ürəkdən keçinir.
Qıvrılması, çırpınması tükəndi,
Tuncər gedib bir ağaca söykəndi,
Bu nə qandır, nəriltidir, küylənti,
İlan başdan, quş ürəkdən keçinir.

Qurdlar gəlib dırmaşırlar Tuncərə,
Ulartılar qorxu yayır hər yerə,
Səs yayılır dağa, döşə, bərəyə,
İlan başdan, quş ürəkdən keçinir.

***

Meşələrin səsləncləri ulartı,
Qurd tələsir ulartıya, at yemə,
Qurdlar gəldi səs-küyünə Tuncərin,
Qurd tələsir ulartıya, at yemə.

Nə dedisə, hansı dildə, yatımda,
Qurdlar çökdü ayaqları altına,
Ürkürdülər onun Gümüşatından,
Qurd tələsir ulartıya, at yemə.

Dedi:- Mənim böyütdüyüm balalar,
Harda qaldı o talalar, yaylalar,
Nədir arıq ombanızda yaralar,
Qurd tələsir ulartıya, at yemə.

Hanı Bozqurd, hanı qorxmaz Əyridiş,
Bu heyvərə deyən sizi yeyirmiş,
Niyə belə ürkəksiniz, bu nə iş,
Qurd tələsir ulartıya, at yemə.

***

Ağqurd Alpan mənim orman atamdır,
Üz anadan, güc atadan gələndir.
Harda öldü, necə oldu, bilmədim,
Üz anadan, güc atadan gələndir.

Bundan sonra heç bir şeydən ürkməyin,
Qorxmaz olun, bir də aclıq çəkməyin,
Qancıl didin, doğma qarnı sökməyin,
Üz anadan, güc atadan gələndir.
Birdən qurdlar qaçdı yaxın oylağa,
Çəkib onu apardılar uzağa,
Yetişdilər özgə yerə, torpağa,
Üz anadan, güc atadan gələndir.

Neçə günə bir sonevə çatdılar,
Qazıb, eşib ordan çuxa dartdılar,
Uladılar, birdən on-on artdılar,
Üz anadan, güc atadan gələndir.

Tuncər ata çuxasını tanıdı,
Çuxa bütün yanmış idi, qan idi,
Bura Körfəz, Qoşaboğaz yanıydı,
Üz anadan, güc atadan gələndir.

***

-Ağqurd Alpan, orman atam,-dedi o,
Oğul, səni böyüdəni unutma.
Kimdir səni qan içində yandıran?
Oğul, səni böyüdəni unutma.

Qurdlar onu iyləm-iyləm tapıblar,
Qancıl ölüm caynağından qapıblar,
Burda ona bu sonevi yapıblar,
Oğul, səni böyüdəni unutma.

Tuncər dedi:-Ata, səni unutmam,
Yersiz qalar, yurdsuz qalar unutqan,
And içirəm sənə, ata, bu axşam,
Oğul, səni böyüdəni unutma.

Qanın sənin gərək yerdə qalmasın,
Qurdlarımız gərək bizsiz olmasın,
İçlərinə dev ayrılıq salmasın,
Oğul, səni böyüdəni unutma.

***

Yola düşdü burdan Tuncər Manyurda,
Hər dilliyə öz yuvası gözəldir.
Qumsal çöllər, qum səpələr, isti gün,
Hər dilliyə öz yuvası gözəldir.
Buralarda əkin, biçin, orman yox,
Bulud yoxdur, yağış yoxdur, duman yox,
Od günəşdən qorunmağa aman yox,
Hər dilliyə öz yuvası gözəldir.

Gümüşatın dili, ağzı qupquru,
Susuzluqla qumlar onu lap yorub,
Qumsallığın yoxdur aydın bir yolu,
Hər dilliyə öz yuvası gözəldir.

Sapsarıdır odla qumun yağımı,

Addımbaşı su bilirlər ilğımı,
Arayırlar odlu yerdən çıxımı,
Hər dilliyə öz yuvası gözəldir.

***

Tuncər deyir:-Gərək gecə yol gedək,
Gecə olcaq qurd-quş çıxır yuvadan.
Dev görürlər girib quma dizəcən,
Gecə olcaq qurd-quş çıxır yuvadan.

Kəsir yolu qaranlıqda, qumluqda,
Şişib onun ağzı-burnu suluqdan,
Durub qaya altındakı ovuqda,
Gecə olcaq qurd-quş çıxır yuvadan.

Dağdev dedi:-Görüb, Tuncər, bil, hamı,
Öldürübdür Bacar atan atamı,
Gəldim yeyim qurdu, atı, adamı,
Gecə olcaq qurd-quş çıxır yuvadan.

Dev somurdu, səpələdi quşları,
Buynuzlayıb yırtdı, diddi qurdları,
Şişdi yellə, yelkənləşdi ordları,
Gecə olcaq qurd-quş çıxır yuvadan.

***

Tuncər qoydu oxatana qoşa ox,
Tanrı sevmir yolkəsəni, qopuğu,
Çəkdi, çəkdi, o, mənzilə tuşladı,
Tanrı sevmir yolkəsəni, qopuğu.
Dedi:-çox da şeşələnmə, ay qoduq,
Tikər yelkən ordlarını iti ox,
Dönər sənin sonevinə daş ovuq,
Tanrı sevmir yolkəsəni, qopuğu.

Dev əl atdı, ordlarını qorudu,
Oxlar əli orda tikdi, sarıdı,
Ox yaxdıqca əl-qol, döş-baş qurudu,
Tanrı sevmir yolkəsəni, qopuğu.

Əllər qaldı ordlarına tikili,
Boynu, beli, əli, qolu bükülü,
Döş-başına birdən yüz ox əkilir,
Tanrı sevmir yolkəsəni, qopuğu.

***

Sonuncu ox dəydi devin gözünə,
Ox qılıncdan qorxuludur yerində.
Sıçrayaraq qurdlar ona sarmaşdı,
Ox qılıncdan qorxuludur yerində.

Yerə gəldi dağ görkəmli o cəmdək,
Oldu oxla ələk-vələk o köpək,
Dil dolaşıq, ayaq titrək, baş titrək,
Ox qılıncdan qorxuludur yerində.

Qurdlar onu diddi, sökdü, dağıtdı,
Qılınc onu, toppuz onu bağırtdı,
Bunca Tuncər dağı-daşı qorxutdu,
Ox qılıncdan qorxuludur yerində.

Yol getdilər, qumsal qaldı arxada,

Sınadılar Gümüşatı yorğada,
Ötüb keçdi Tuncər qandan, qadadan,
Ox qılıncdan qorxuludur yerində.

***

Ağüzeli yorğun yorğa keçdilər,
Gözəl olur doğmalıqlar, doğmalar.
Birel, yerbir iyi gəldi çöllərdən,
Gözəl olur doğmalıqlar, doğmalar.
Qurdlar getdi, qaldı təkcə Tayqulaq,
Gövdə hündür, göz alışqan, diş parlaq,
Tuncər üçün bu qurd iti bir yaraq,
Gözəl olur doğmalıqlar, doğmalar.

Bozqurd kimi dil anlayır, söz bilir,
Düzənlikdə iz tanıyır, iz bilir,
Hər bir yerin öz yerini düz bilir,
Gözəl olur doğmalıqlar, doğmalar.

Çatmışdılar Manyurd elə, gecəydi,
Çapqınçılar gəlirdilər, neçəydi,
Tayqulaqsa yiyəsindən öncəydi,
Gözəl olur doğmalıqlar, doğmalar.

***

Ev çaparaq qaçırdılar Manyurddan,
Oğurluqdur pis işlərdən ən pisi.
Tuncər dedi:-Ay qardaşlar, kimsiniz,
Oğurluqdur pis işlərdən ən pisi.

Biri durub ağız əydi, danışdı,
Əl aparıb qılıncından yapışdı,
Dedi:-Gəldik Manyurd ilə qapışdıq,
Oğurluqdur pis işlərdən ən pisi.

Tuncər dedi: Ağız əymə, bel əy sən,
Mən Tuncərəm, Bacarsoyun elindən,
Nə çapmısan burax yerə əlindən,
Oğurluqdur pis işlərdən ən pisi.

Tanıyıram, hər bir işə qarışan,
Manyurd elə gələn qopmaz yapışqan,
Bu çöllərdə ancaq qılınc danışar,
Oğurluqdur pis işlərdən ən pisi.

***

Qılınc çəkdi oğrubaşı Tuncərə,
Dildən, əldən ötkəm olar pisdikli,
Aldı onu neçə oğru araya,
Dildən, əldən ötkəm olar pisdikli.
Şahə qalxdı birdən-birə Gümüşat,
Quyruğunu çəkirdilər darthadart,
Biri dedi:-Quyruğunu kəs, qopart,
Dildən, əldən ötkəm olar pisdikli.

Qalxdı göyə güclü qolu Tuncərin,
Dedi:-Alın payınızı, gəbərin,
Qılınc kəsdi, tökdü yerə üç əri,
Dildən, əldən ötkəm olar pisdikli.

Biri qaçdı geri,-Manyurd sarıya,
Vurumlardan baş-döşünü qoruya,

Qaça-qaça and içirdi tanrıya,
Dildən, əldən ötkəm olar pisdikli.

***

Daldan ona çatıb tutdu Tayqulaq,
Qorxaq çətin qurd ağzından qurtara.
Yıxıb yerə gəmirtdədi boynunu,
Qorxaq çətin qurd ağzından qurtara.

O qışqırdı, haray təpdi, bu diddi,
Dişlərini boş qarnına yeritdi,
Çox çəkmədi, o, oğrunu kiritdi,
Qurd ağzından qorxaq çətin qurtara.

Beşincinin başı düşdü yanına,
İti qılınc çəkilmişdi boynuna,
Bələnmişdi öz-özünün qanına,
Qurd ağzından qorxaq çətin qurtara.

Tuncər dedi:-Sonunuza varam mən,
Qan qusacaq özgə vara göz dikən,
Kimin ola bu oğurluq, var, görən,
Qurd ağzından qorxaq çətin qurtara.

***

Dağıldılar, qırıldılar oğrular,
Oğurluqlar gizli qalmır, açılır.
Tökülmüşdü yerə qızıl qab-qacaq,
Oğurluqlar gizli qalmır, açılır.
Neçə bağlı, neçə dolu dağarcıq,
Üç səyəzi, ağız-buğuz-qabarıq,
Onlar bunu görən hardan qoparıb,
Oğurluqlar gizli qalmır, açılır.

Tuncər varı sürütdədi, gətirdi,
Manayyurda, yiyəsinə yetirdi,
Bununla da öz yolunu bitirdi,
Oğurluqlar gizli qalmır, açılır.

El sevindi, yerincini oxşadı,
Dedilər ki, yerinc deyil, Aşadı,
El deyərək o işlədi, yaşadı,
Oğurluqlar gizli qalmır, açılır.

***

Gəldi, gördü Günay küsüb, inciyib,
Arxa, güvənc gücdür qadın, kişiyə.
Dedi:-Getdin, mənə niyə demədin?!
Arxa, güvənc gücdür qadın, kişiyə.

Turqtay getdi, çuqçular da onunla,
Görüşmədi o, doğmayla, yaxınla,
Belə olmaz mənim kimi qadınla,
Arxa, güvənc gücdür qadın, kişiyə.

Tuncər dedi:-Qurdlarımı soruşdum,
Sonra böyük əjdahayla vuruşdum,
Bir də ata sonevinə qovuşdum,
Arxa, güvənc gücdür qadın, kişiyə.

Sonra Dağdev, sonra oğru qardaşlar,
Vuruşmalar, çəkişmələr, tutaşlar,

Sonra yüz-yüz qurd tanışlar, soydaşlar,
Arxa, güvənc gücdür qadın, kişiyə.

***

Acıqana qarşı qurdlar arxadır,
Boş-boşuna əldən vermə arxanı.
Mən onları tapdım, necə sevindim,
Boş-boşuna əldən vermə arxanı.
-Məni görüb sevinmədin, nədəndir?
Görünür ki, yanar sevgi ötəndir,
Gül yerinə tikanlıqlar bitəndir,
Boş-boşuna əldən vermə arxanı.

-Yox, gözəlim, könlüm, sevgim yerində,
Heç üstündə sən incimə ərindən,
Gəl düşünək Manyurd eli dərindən,
Boş-boşuna əldən vermə arxanı.

-Çuqçuları saxlasaydıq burada,
Onlar ilə biz bir yerdə, sırada,
Yerdə Tanı, göydə isə yaradan,
Boş-boşuna əldən vermə arxanı.

***

-Toplum yığaq, cumaq qancıl üstünə,
Sən çapasan gərək səni çapanı,
Asurelə yürüş edək iki yol,
Sən çapasan gərək səni çapanı.

Düz deyildir bizi üzən şah yolu,
Böyük birlik, böyük toplum olmalı,
Başevdən də böyük yardım almalı,
Sən çapasan gərək səni çapanı.

Biz yığırıq, onlar gəlib soyurlar,
Qışda, yazda bizə boş ev qoyurlar,
Nə çəkinir, nə utanıb doyurlar,
Sən çapasan gərək səni çapanı.

-Onda gərək yardım alaq Cumərdən,
Asurelli salıb bizi dəyərdən,
Düzdür, çapaq onları da biz hərdən,
Sən çapasan gərək səni çapanı.

***

Toplum yığdı Tuncər, Günay o gündən,
El işində güvən ancaq özünə.
İki ilə qırx min toplum yığıldı,
El işində güvən ancaq özünə.
Turq biləndə yazdı: «-Çuqçu sizindir,
Tuncər, Günay, Tuncay iki gözümdür,
Nə güc, yaraq varsa bütün bizimdir,
El işində güvən ancaq özünə.

Asurelə çıxaq ancaq İlamdan,
Deyək şahdan biz küsmüşük, yalandan,
Səs yayılsın biz ölkəyə dolanda,
El işində güvən ancaq özünə.»

Tuncər yazdı: «Gəl, topluma ərən ol,
Mindiyarda sən qabağı görən ol,
Acıqanın başı üstə duran ol,

El işində güvən ancaq özünə».

***

Yeni toplum qarlı qışda tərpəndi,
İsti yerin qışı gözəl, yatımlı.
Yol getdilər onlar beş gün, beş gecə,
İsti yerin qışı gözəl, yatımlı.

Öncül takım yalı-yolu yoxladı,
Turqla gizli bağlantılar saxladı,
Gəlib onlar Firatçayda toxdadı,
İsti yerin qışı gözəl, yatımlı.

Öncül takım yolu açdı yürüşlə,
Yorğun toplum yüz kənd aldı döyüşlə,
Gəldi döyüş dalısınca söyüşlər,
İsti yerin qışı gözəl, yatımlı.

Soraq gedib çatdı böyük Xarrata,
«Tuncər Turqla girib elə, elata...».
Haray çəkib Xarrat mindi yel ata,
İsti yerin qışı gözəl, yatımlı.

***

Turqla Tuncər qarşıladı Xarratı,
Nə etmisən bir gün çıxar qarşına.
Mindiyarı çox çapmışdı atası,
Nə etmisən bir gün çıxar qarşına.
Evyolunda onlar çıxdı üz-üzə,
Acıq, ağrı, söyüş döndü dənizə,
Yer yox idi bu döyüşdə boş sözə,
Nə etmisən bir gün çıxar qarşına.

Turq bizucu vurdu şahın gözünə,
Göz pırtladı, qan töküldü üzünə,
Turq söylədi, şah gəlincə özünə:
–Nə etmisən bir gün çıxar qarşına.

Dedi:-Atan bizim yurdu çox çapdı,
Ağzımızdan çörək qapdı, su qapdı,
Ölümünü Manyurdeldə o tapdı,
Nə etmisən bir gün çıxar qarşına.

***

Çapdığınız varı geri qaytarın,
Nə etsən də acı öcü unutma.
On il bizdə yüz-yüz sürü otarıb,
Nə etsən də acı öcü unutma.

Sən Kamacın oğlu Xarrat yerincsən,
Uduzubsan bu döyüşü, gülünc sən,
Asureldə boş-boşuna öyüncsən,
Nə etsən də acı öcü unutma.

Taygöz Xarrat qılıncına əl atdı,
Bizuc dəydi, dar köksünü qanatdı,
Bu, Xarratın vurumunu yubatdı,
Nə etsən də acı öcü unutma.

Bir qılıncla başı, boynu yarıldı,
At üstündə dağ dözümü qırıldı,
Heydən düşdü, əl-ayağı buruldu,

Nə etsən də acı öcü unutma.

***

Dedi:-Ey Turq, məni burax, öldürmə,
Bağışlamaq yaraşıqdır igidə,
Nə çapılıb qaytararam Manyurda,
Bağışlamaq yaraşıqdır igidə.
-Bağışlayıb sizi çox-çox bizim el,
Bağışlamaq daha doğru, düz deyil,
Toplumunla gəl, qarşımda sən əyil,
Bağışlamaq yaraşıqdır igidə.

Xarrat qalxdı, baş əyəndə yıxıldı,
O, ölümdən qorxub birdən bağırdı,
Bunu görüb toplumları dağıldı,
Bağışlamaq yaraşıqdır igidə.

Turq dedi ki, ancaq Başev çapılsın,
Manyurdelin varı ordan tapılsın,
Başçıları kölə olub satılsın,
Bağışlamaq yaraşıqdır igidə.

***

Çuqçularla Manayyurdun toplumu,
Çapıb yaxmaq igidlərə yaraşmaz.
Biri çapdı, biri qaldı qıraqda,
Çapıb yaxmaq igidlərə yaraşmaz.

Çuqçubaşı saxlancları alınca,
Tuncər, Turqtay güc verdilər qılınca,
Qırx min toplum keçdi ölkə boyunca,
Çapıb yaxmaq igidlərə yaraşmaz.

Qorxu düşdü, el-obanı dağıtdı,
Turq Başevdə qırdı, qanlar axıtdı,
Çapqınçını vurdu, yaxdı, bağırtdı,
Çapıb yaxmaq igidlərə yaraşmaz.

Toplum on gün Asureli dolaşdı,
Çox dikbaşlar öz qanına bulaşdı,
Turqla Tuncər toplumları calaşdı,
Çapıb yıxmaq igidlərə yaraşmaz.

***

Yükləndilər varla sıra dəvələr,
At çəkəni sıra dəvə qaytarar.
Zınqırovlar gecə-gündüz səsləndi,
At çəkəni sıra dəvə qaytarar.
Turqla Tuncər, qurdla çuqçu qayıtdı,
Bu döyüşlər çox şahları ayıltdı,
Mindiyarı ölkə-ölkə böyütdü,
At çəkəni sıra dəvə qaytarar.

Qabaqdaydı Tayqulağı Tuncərin,
İyləyirdi, arayırdı hər yeri,
Açıq, gizli qoruyurdu ərləri,
At çəkəni sıra dəvə qaytarar.

Qoşaboğaz, Qoşadəniz, Yastıdağ,
Yollar isə yüzmin, yüzmin min ayaq,
İsti qarla yun patava, yun dolaq,
At çəkəni sıra dəvə qaytarar.

***

Qarşıladı Tuncay, Yanqu onları,
Yola baxmaz könlü birgə vuranlar,
Gözəl Yanqu yollar çapıb gəlmişdi,
Yola baxmaz könlü birgə vuranlar.

O, at üstdə bitən qızılgül idi,
Arxasınca gələn Manyurdel idi,
Tuncay sanki buğa idi, kəl idi,
Yola baxmaz könlü birgə vuranlar.

Sağalsa da Turqun sevgi yarası,
Parıldadı gözlərinin qarası,
Sancdı onun ürəyinin ortası,
Yola baxmaz könlü birgə vuranlar.

Sevgi var ki, görür ancaq döş-başı,
Sevgi də var ərənliyin dib daşı,
Keçib gedir, tanrılığa qarışır,
Yola baxmaz könlü birgə vuranlar.

***

«Niyə gəldin, bir də məni öldürdün,
Küsüb gedir adam kimi sevgi də.
Ulu olur yeniyetmə sevgilər,
Küsüb gedir adam kimi sevgi də.
Dilə tutdu məni böyük tanrılar,
Getməyibdir üzümdəki sarılar,
Hər görəndə könlüm sapı qırılar,
Küsüb gedir adam kimi sevgi də.

Ürəyi daş, dili ipək gözəllər,
Ürəkləri cırmaqlayıb üzərlər,
Bu yaraya mən kimilər dözərlər,
Küsüb gedir adam kimi sevgi də.

Yavaş yeri, yavaş danış, gözəlim,
Sevgim məndə, mən sevgimdə qoy ölüm,
Hara gedim, göz yaşımı mən silim,
Küsüb gedir adam kimi sevgi də».

***

Silkələnib çıxdı qışdan Manyurdel,
Qış yaz ilə yerlərini dəyişir.
Yer üzündə dəyişməyən sevgidir,
Qış yaz ilə yerlərini dəyişir.

Yola salır qışı solğun qargülü,
Gül ayağı altındaca qış ölür,
Salxımlanan buz ucundan tökülür,
Qış yaz ilə yerlərini dəyişir.

Hara qoydun getdin, bizi, qarlı qış,
Tük örpədir səndən qalan bu yağış,
Nə gözəlsən, tükənməzsən, yaranış,
Qış yaz ilə yerlərini dəyişir.

Durnaların qaqqıltısı, harayı,
Sevən sınıq ürəkləri sarıyır,
Qış qar altda yaşıl yorğan sırıyır,
Qış yaz ilə yerlərini dəyişir.

***

Atlı gəldi Tanı şahın yanından,
Başev, şahlıq elə gözdür, qulaqdır,
Lapdan yürüş çoxlarını sarsıdıb,
Başev, şahlıq elə gözdür, qulaqdır.
Turq yazını alıb özü oxudu:
«Sizin işlər məni yaman qorxudur,
Bu saymazlıq mənə qarşı qurqudur,
Başev, şahlıq elə gözdür, qulaqdır.

Mənə qarşı yönəltdiniz Xarratı,
Qan-qadadır onun çölü, iç qatı,
Özbaşına bicləmələr pas atıb,
Başev, şahlıq elə gözdür, qulaqdır.

Yola düşüb Turq Başevə qayıtsın,
Az dalaşıb ora, bura daş atsın,
Gəlsin burda yeni toplum yaratsın,
Başev, şahlıq elə gözdür, qulaqdır.

***

Tanı şaham, Manay şahın oğluyam,
Başev bütün yerinclərdən ucadır,
Mindiyarı bölünməyə qoymaram,
Başev bütün yerinclərdən ucadır.

Tanı şaham, söyləyirəm son kərə,
Yerinc Günay, yerinc əri Tuncərə,
Özbaşına siz getməyin hər yerə,
Başev bütün yerinclərdən ucadır.

Başıpozuq yaşasaz da on ildir,
Bunlar hələ yerinc olmaq deyildir,
Yetər, ölkə dörd bir yandan döyüldü,
Başev bütün yerinclərdən ucadır.

Yetər, mənə vergiləri göndərin,
Üzünüzü Başev yönə döndərin,
Mənə baxsın yurdun önər, öndəri,
Başev bütün yerinclərdən ucadır.»

***

«Mən gedirəm Əkbitənə yanqulu,
Bir də bizim görüşümüz olmasın.
İncə belin, gülər üzün mənlədir,
Bir də bizim görüşümüz olmasın.
Öz sevgimi güclə çəkdim ölümə,
Qız adını gətirmədim dilimə,
Sonev qurdum ürəyimdə gülümə,
Bir də bizim görüşümüz olmasın.

Mərci boyda qaraltı var üzündə,
Aparıram bal dilini özümdə,
İpə çəkdim ilk sevgimi dözümdə,
Bir də bizim görüşümüz olmasın.

Tanrım, məni Tuncayımdan soyutma,
Sınıq sevgim, bir də mənə qayıtma,
Qurd ürəyim, məni məni ayıltma,
Bir də bizim görüşümüz olmasın.

***

Sağ ol, gülüm, qoy sevgimiz gül olsun,
İki gülün arasında ot olma,
Tanrı mənə pıçıldayır hər axşam,
İki gülün arasında ot olma.

Bu il yağış mənim gözüm yaşıdır,
Ötən durna uçan sevgi quşudur,
Çay daşları mənə danlaq daşıdır,
İki gülün arasında ot olma.

Sağ ol, mənim qan qardaşım, Tuncayım,
Yüz alaya üstün olan alayım,
Bundan sonra bir az uzaq olayım,
İki gülün arasında ot olma.

Sağ ol, sevgim, ta ağlama içimdə,
Uç, get ötən sevgilərin içində,
Bir sevgiyəm yüz ayrılıq gücündə,
İki gülün arasında ot olma.»

Duzdağ söyləncisi

Tanı dedi Turqa belə Başevdə,
Öyüd eşit, özbaşına olma sən.
Get, Tureldə öz bacına arxa dur,
Öyüd eşit, özbaşına olma sən.

Hindel şahı öc almağa yığışır,
Ordan bura yenə qaçqın axışır,
İki eldə yenə ara qarışıb,
Öyüd eşit, özbaşına olma sən.

İstəyirsən get Duzdağda otur sən,
Çörəkçinin hay-küyünü yatırt sən,
O ulaşan onçuları itir sən,
Öyüd eşit, özbaşına olma sən.

-Ata, bacım qaraqabaq, konazdır,
Yovuşmazdır, yekəbaşdır, qanmazdır.
Çox işlərdə düşüncəsi çox azdır,
Öyüd eşit, özbaşına olma sən.

Mən gedərəm Nuhçatana, Duzdağa,
Tanrılaşan əski durunc*-dayağa,
Çörəkçini gətirərəm ocağa,
Öyüd eşit, özbaşına olma sən.

***

-Mən bilirəm, sən uzağı görənsən,
Şah uzağı görsün gərək indidən.
Sən gələcək Mindiyarın şahısan,
Şah uzağı görsün gərək indidən.

Bu ölkənin uca şahı olarsan,
Hindel, Çinel, Asureli alarsan,
Dayanışda Turq adınla qalarsan,

Şah uzağı görsün gərək indidən.

Qala

-Ata, şahlıq səndən, məndən küsəri,
Mən gəzəri düşəriyəm, köçəri,
Mənəm Turər babamızın bənzəri,
Şah uzağı görsün gərək indidən.

-Nədir ağrın, niyə belə düşkünsən,
Sən ki, gücdə hamımızdan üstünsən.
Boş-boş sözdən, düşüncədən çəkin sən,
Şah uzağı görsün gərək indidən.

Get Duzdağa, ağrılardan uzaqlaş,
Tay-tuşunla, Tuncayınla ayaqlaş,
Qarçiçəyi, yar-yoldaşı soraqlaş,
Şah uzağı görməlidir indidən.

***

Duzdağ idi, Arpaçaydı, Nuhçatan,
Çörəyin də incə dadı duzdadır.
Turq çevrildi burda çörək duzuna,
Çörəyin də incə dadı duzdadır.

Çörəkçilər yola saldı Cuməri,
Yaraşdırıb bəzədilər hər yeri,
Adı uca, ağır idi öndərin,
Çörəyin də incə dadı duzdadır.

Dodaq büzdü çuqçulara onçular,
İynə oldu ürəklərdə sancılar,
Kələzləndi sağçılara solçular,
Çörəyin də incə dadı duzdadır.

Çəkişirdi çörəkçilər Tanıyla,
Hər göstəriş qurtarırdı qanıyla,
Gəzir çuqçu öz Turqunun yanıyca,
Çörəyin də incə dadı duzdadır.

Çörəkçiydi başraqçısı, yançısı,
Qorxmayırdı Turqdan pisi, yaxşısı,
Yerlidəndi züytutanı, sayçısı*,
Çörəyin də incə dadı duzdadır.

Mühasib

***

Turq söylədi var-yox burda çörəkdir,
Tanrılaşır az olanda duz, çörək,
Gəlir hamı çörək üçün, duz üçün,
Tanrılaşır az olanda duz, çörək.

Turq söylədi, sataq duzu, buğdanı,
Yanlaşdıraq qışda qada-balanı,
Bələkləyək qayğı ilə doğmanı,
Tanrılaşır az olanda duz, çörək.

Artıq nə var verək dəmir qoşquya,
Döyüşlərdə gərək olan qurquya,
Vuruşlarla biz son qoyaq durğuya,
Tanrılaşır az olanda duz, çörək.

Çörəkçilər döş gərdilər bu işə,
Dedilər ki, el yaraqsız ötüşər,
Qoşqudansa sürü çıxsın örüşə,
Tanrılaşır az olanda duz, çörək.

Çəkişmələr çəkdi, getdi iki il,
Soraq gəldi yürüşdədir Asurel,
Daşqırlar da içlərində az deyil,
Tanrılaşır az olanda duz, çörək.

***

Asurel şah Kamac oğlu Amandı,
Gənc yaşlılar dəlisovluq edərlər.
Dördtəkərli qoşquları çox idi,
Gənc yaşlılar dəlisovluq edərlər.

At ürkürdü dördtəkərli görəndə,
Şahə qalxıb fırlanırdı yerində,
O qorxurdu döyüşlərə girəndə,
Gənc yaşlılar dəlisovluq edərlər.

Gənc Amanda dəlisovluq var idi,
Üzü uzun, tüklü alnı dar idi,
Gözlərində baxış deyil, qor idi,
Gənc yaşlılar dəlisovluq edərlər.
Ölkəsində beş il qıtlıq olmuşdu,
El-obası unsuz, otsuz qalmışdı,
Çoxlarının üzü-gözü solmuşdu,
Gənc yaşlılar dəlisovluq edərlər.

Aman cumub dörd yanını çapırdı,
Boğazlardan kal bağırtı qopurdu,
Bunla onlar yemək-içmək tapırdı,
Gənc yaşlılar dəlisovluq edərlər.

***

Aman eli çapa-çapa gəlirdi,
Adam gərək qayıtmağa üz qoya.
Mindiyara, Minelliyə acıqlı,
Adam gərək qayıtmağa üz qoya.

Tutaq, toppuz vuruşanda guppultu,
Atdan aşan ölülərdən tappıltı,
Üzə dəyən sillə-sillə şappıltı,
Adam gərək qayıtmağa üz qoya.

Tüstü, alov boğuşurdu zəmidə,
Yaxmaq qurdu havalıyda, yellidə,
Nə umursan cumhacumda dəlidən,
Adam gərək qayıtmağa üz qoya.

Asurelə sürülürdü sürülər,
Çapıb gedir düzü əli əyrilər,
Aclığından yarımölü dirilər,
Adam gərək qayıtmağa üz qoya.

Ağüzeli çapdı, çatdı Duzdağa,
Turq «dur» dedi çağrılmamış qonağa,
Bir çağrışla Minel durdu ayağa,
Adam gərək qayıtmağa yer qoya.

***

Aman şahın qabağına çıxdı Turq,
Dəli gərək şəlitlənə, iplənə,
Selə qarşı duruş çox-çox çətindir,
Dəli gərək şəlitlənə, iplənə.
Qabaqları üç gədikdə tutuldu,
Ağüzelli döyüşlərə atıldı,
Aman şahın qalın qaşı çatıldı,
Dəli gərək şəlitlənə, iplənə.

-Kimdir-dedi-qabağıma çıxanlar,
Turq söylədi:-Ağüzelli qaplanlar,
Bir də qaplan bəsləyənlər, doğanlar,
Dəli gərək şəlitlənə, iplənə.

-Asurelli həm yürüşdür, həm seldir,
Onla vuruş sənin işin deyildir,
-Mən bilirəm, siz acsınız beş ildir,
Dəli gərək şəlitlənə, iplənə.

-Biz gəlmişik sizi çapaq, aparaq,
Tək bizdədir dördtəkərli qoşqular,
-Sən oğrusan, çapqınçısan, yapalaq,
Dəli gərək şəlitlənə, iplənə.

***

İki yandan yaraqlılar baxırdı,
Döyüşlərdə sözün ayrı gücü var.
Söyüşürdü, deyişirdi igidlər,
Döyüşlərdə sözün ayrı gücü var.

Bu döyüşə qılınc, bizuc qarışdı,
Göydə qılınc, yerdə gözlər alışdı,
İki toplum bir-birinə daraşdı,
Döyüşlərdə sözün ayrı gücü var.

İki gəncin vuruşmağı acıqlı,
Əllər al qan şırımıyla sarıqlı,
Bir səs qopdu, qırıq-qırıq, yanıqlı,
Döyüşlərdə sözün özgə gücü var.

Aman idi, sallanmışdı sağ qolu,
Gözlə ağız, dəmir döşlük qan dolu,
Ağ atının gümüş yalı al olub,
Döyüşlərdə sözün özgə gücü var.

Turq Amanı sağ çiynindən vurmuşdu,
İti qılınc onu iki yarmışdı,
Ağ atının belini də qırmışdı,
Döyüşlərdə sözün özgə gücü var.

***

Qan almışdı Turqun qara gözünü,
Dəlisayaq olur ölən, öldürən.
Quşat yerdə tapdaladı Amanı,
Dəlisayaq olur ölən, öldürən.

Gendən yüz min adam buna baxırdı,
Bağırtılar yerdən göyə qalxırdı,
Çapqınçılar büzüşərək qorxurdu,
Dəlisayaq olur ölən, öldürən.

Asureldən toplum gəlib yetişdi,

İki toplum bir-birilə didişdi,
Yaraqsızlar boş əl ilə tutuşdu,
Dəlisayaq olur ölən, öldürən.

Turq bağırdı, yer titrədi qorxudan,
Dedi:-Neçə toplum gəlir arxadan,
Ey Minelli, vuruş, çarpış qorxmadan,
Dəlisayaq olur ölən, öldürən.

-Minellilər,-dedi-qırın, dağıdın,
Acıqanın al qanını axıdın,
Nərildəyin, yeri-göyü qorxudun,
Dəlisayaq olur ölən, öldürən.

***

Üçüncü gün Sərtüz gəldi tələsik:
-Böyük tanrı qırğınların qancılı,
Sərtüz dedi;-Əl saxlayın, qırmayın!
Böyük tanrı qırğınların qancılı.

Dedi:-Dayan! Basılanı qırma sən,
Sən dopdolu, basılansa boş gödən,
Öldürməyin qancılı da heç nədən,
Böyük tanrı qırğınların qancılı.
Aldanıblar, oğurluğa gəliblər,
Özlərini yenməz, dönməz biliblər,
Bunlar elə diri ikən ölüblər,
Böyük tanrı qırğınların qancılı.

Yazıqları aldadıbdır Əhriman,
Pis dirilmir «son sorğu»da yenidən,
Mən tanrıyam, söyləyirəm sizə mən,
Böyük tanrı qırğınların qancılı.

Öldürməyin aldanmışı, görməzi,
Danışdırın dili tutuq dinməzi,
Qoy tanısın od-ocağı, Hörmüzü,
Böyük tanrı qırğınların qancılı.

***

Əl qaldırıb Sərtüz girdi araya,
Vuruşlarda iki yanı arala.
Yer üzündən dilli, dilsiz yox olar,
Vuruşlarda iki yanı arala.

Yerə çökdü Asurelin toplumu,
Qurtarmışdı onsuz onun durumu,
Qırılmışdı ondan səkkiz yarımı,
Vuruşlarda iki yanı arala.

Sərtüz tutdu əllərini qabağa,
Dedi:- Qırmaq bundan sonra qadağa,
Hər söz üçün əl atmayın yarağa,
Vuruşlarda iki yanı arala.

Mən tanrıdan yer üzünə elçiyəm,
Qan-qadaya, boğuntuya ölçüyəm,
Belə getsə tanrı bizdən inciyər,
Vuruşlarda iki yanı arala.

Basılanlar qayıtsınlar geriyə,
Dönməsinlər Mindiyardan bəriyə,

Mindiyarda yer yox ölü, diriyə,
Vuruşlarda iki yanı arala.

***

Köçdü getdi Asurelin toplumu,
Hər ölkənin ağsaqqalı var olsun.
Onlar öpdü Sərtüzərin əlindən,
Hər ölkənin ağsaqqalı var olsun.

Sərtüz dedi:-Qalan çöksün diz üstə,
Yaralılar uzanmışdı üzüstə,
Sərtüzləşdi onlar bircə söz üstə,
Hər ölkənin ağsaqqalı var olsun.

Dedilər ki, biz qurtardıq ölümdən,
Yapışırıq Mindiyarın elindən,
Bağışlayın bizi tanrı dilində,
Hər ölkənin ağsaqqalı var olsun.

Dedilər ki, bizi Minel sayınız,
Yeydir bizə inanışız, soyunuz,
Bizi burda yaşamağa qoyunuz,
Hər ölkənin ağsaqqalı var olsun.

Turq dedi ki:-İstəsəniz, qalın siz,
Mindiyarda Minel adı alın siz,
Bu ölkənin doğmacası olun siz,
Hər ölkənin ağsaqqalı var olsun.

***

Manayyurdda yer verildi onlara,
Dəyiş sən də yurdun, yerin dəyişsə.
Ev tikdilər, yurd saldılar, qaldılar,
Dəyiş sən də yurdun, yerin dəyişsə.

Yer əkdilər, Mindiyarı öydülər,
Çapqınçını, soyğunçunu söydülər,
Sərtüz sayaq uzun ətək geydilər,
Dəyiş sən də yurdun, yerin dəyişsə.

Tanı bildi, düşüncəsi pozuldu,
Turqa yeni bir göndərmə yazıldı,
Üzərinə gümüş basma basıldı,
Dəyiş sən də yurdun, yerin dəyişsə.
Turqla Sərtüz Əkbitənə yollandı,
Bu yazıdan dodaqları sallandı,
Əlli ata bağış, pay-puş çullandı,
Dəyiş sən də yurdun, yerin dəyişsə.

Yarı yolda Sərtüz durdu lapbadan,
İncik könlü Tanı şahdan qopmada,
-Mən dönürəm, Turqtay, -dedi-çapmadan,
Dəyiş sən də yurdun, yerin dəyişsə.

***

Dedi:-Atan danlayacaq məni də,
Tutarlıdır danlaq az-az olanda.
Mən doğrusu bu danlağa dözmərəm,
Tutarlıdır danlaq az-az olanda.

Mən dönürəm Nuhçatana, Duzdağa,

Gedib dönəm Ağüzeldə qonağa,
Dönəmmərəm mən Başevdə alağa,
Tutarlıdır danlaq az-az olanda.

Asurlular gəlib bizə sığınıb,
Onlar kimdir, yazıq-yuzuq yığını,
Bunla bitir çapqınçılar axını,
Tutarlıdır danlaq az-az olanda.

Harda olsam mən qırğına qarşıyam,
Yaranandan yaradana qonşuyam,
Göydə Sərtüz, yerdə tanrıbaşıyam,
Tutarlıdır danlaq az-az olanda.

Hara getsəm qayıdaram özümə,
Yarayaram mən onuna, yüzünə,
Əyriləri yönəldərəm düzünə,
Tutarlıdır danlaq az-az olanda.

***

-Mən gedirəm, Turqtay, məni bağışla,
Oğul, dil tap hər bir işdə atanla.
Silməliyəm yer üzünü qadadan,
Oğul, dil tap hər bir işdə atanla.
Məni anla, mən göylərdən gəlməyəm,
Mən gedirəm tanrı yolda ölməyə.
Mən gedirəm bir də bura gəlməyə,
Oğul, dil tap hər bir işdə atanla.

Atan bir az öz içindən sınıqdır,
Ana yandan tamarzıdır, yanıqdır.
O, ürəkdən, düşüncədən soyuqdur,
Oğul, dil tap hər bir işdə atanla.

Mən bilirəm şahlıq sənə çatacaq,
Mindiyarın yeri-yurdu artacaq,
Minel səni başraq kimi tutacaq,
Oğul, dil tap hər bir işdə atanla.

Sənin güclü acıqanın Yamandır,
Qalanlarsa ötəridir, yalandır,
Bundan sonra Turq mənim də balamdır,
Oğul, dil tap hər bir işdə atanla.

***

Turq söylədi:-Sən də mənim atam ol,
Ucalt, səni ucalanlar ucaldar.
Mənə böyük gələcəkdən soraq var,
Ucalt, səni ucalanlar ucaldar.

Mən şah olsam, gəl, Başevdə otur sən,
Arxa ollam, dayaq ollam sənə mən.
Mən tutaram yazı yazan əlindən,
Ucalt, səni ucalanlar ucaldar.

Sərtüz dedi:-Yazılarım səpikdir,
Onlar el-el, elat-elat itikdir,
Harda sümük varsa onlar ilikdir,
Ucalt, səni ucalanlar ucaldar.

Mən bilirəm, sən sevirsən birini,
Ondan artıq istəyirsən ərini,

Düz seçibsən bu sevgidə yerini,
Ucalt, səni ucalanlar ucaldar.

Unudular ilk sevgini unudan,
Sənə bir qız göndərəcək yaradan,
O olmayıb hələ ancaq anadan,
Ucalt, səni ucalanlar ucaldar.

***

O qayıtdı, öz yolunu düz getdi,
Yol birdirsə, tuşlanc* saysız saydadır.
Şah oğluna acıqlandı, təpindi,
Yol birdirsə, tuşlanc saysız saydadır.

Tanı dedi:-Ana torpaq uludur,
Torpaqsızlar, kim olsa da, ölüdür,
O, qan ilə, kəsi ilə doludur,
Yol birdirsə, tuşlanc saysız saydadır.

Qancılına yer verirsən nə adla,
Oynayırsan uşaq kimi sən odla,
Yüz qan vardır hər çiçəkdə, hər otda,
Yol birdirsə, tuşlanc saysız saydadır.

Sərtüz bizi acıqanla bir tutur,
Yurd sözünü ürəyindən o atıb,
Buna görə tanrı onu yaradıb,
Yol birdirsə, tuşlanc saysız saydadır.

Torpaq verdik Arielə, nə oldu,
Minellilər öz yurdundan qovuldu,
Nə qədər qan yerdə göyə sovruldu,
Yol birdirsə, tuşlanc saysız saydadır.

***

-Ta yığışıl, şah olursan Minelə,
Bir qarıc da olsa torpaq uludur.
Get, geri al o yerləri Asurdan,
Bir qarıc da olsa torpaq uludur.

Sən birləşdir Ağüzeli, Duzdağı,
Mindiyara qoyma burnu sallağı,
Sevindirsin hər gün bizi sorağın,
Bir qarıc da olsa torpaq uludur.

**** Hədəf***

Turqtay dedi:-Ata, məni bağışla,
Doğru sözü eşit, saxla qulaqda,
Yandılılar hər gün nəsə uduzur,
Doğru sözü eşit, saxla qulaqda.

Mənim könlüm bir azcana sınıqdır,
Vara, yerə, bər-bəzəyə soyuqdur,
Eviminsə qapıları açıqdır,
Doğru sözü eşit, saxla qulaqda.

İndən belə qancıl ollam özgəyə,
Qudurqan yox, bir qızırqan ölkəyə,
Mən dönərəm ot axtaran təkəyə,
Doğru sözü eşit, saxla qulaqda.

***

-Nəyə görə belə sınıq olubsan,
Heyi olmaz sınıq düşən ürəyin.

Kim sındırıb mənim dağdöş balamı,
Heyi olmaz sınıq düşən ürəyin.

-Mənim könlüm uşaqlıqdan belədir,
Göz çəkimim evə deyil, çölədir,
Tanrı mənə yaylığını yellədir,
Heyi olmaz sınıq düşən ürəyin.

Bunu deyib o kövrəldi, tutuldu,
Üz soyudu, qara qaşlar çatıldı,
Unudulmuş sevgisinə qatıldı,
Heyi olmaz sınıq düşən ürəyin.

Ata onun qucaqladı boynunu,
Ana açdı balasına qoynunu,
Qızlar gəldi, çalğı, döş-baş oyunu,
Heyi olmaz sınıq düşən ürəyin.

Söz söylədi, oynaqladı təlxəklər,
Don altında titrək bellər, göbəklər,
Qalxdı, endi ipək donlar, ətəklər,
Heyi olmaz sınıq düşən ürəyin.

***

Turqız dedi:-Oğlum deyən sevibdir,
Ancaq sevən belə solur, tutulur.
Adam salın, qoy öyrənsin bu işi,
Ancaq sevən belə solur, tutulur.

Çox izləyib Turqu hər gün güddülər,
Hara getdi, arxasınca getdilər,
Ancaq onlar izdə, düzdə itdilər,
Ancaq sevən belə solur, tutulur.

Turqız dedi:-Balam sevir, gizlədir,
Özü Turqu qapı-qapı izlədi,
Güdükçülər saldı, soraq gözlədi,
Ancaq sevən belə solur, tutulur.

Dedi:-Tanrım, sən əltut ol balama,
Qoyma onun könlü yana, bulana,
Bu dolanış sevgi üstdə dolanar,
Ancaq sevən belə solur, tutulur.

Tanrım, mənə bu sevgini tanıtdır,
Ya da onu gənc oğluma unutdur,
Ya da onu sevgisində ovutdur,
Ancaq sevən belə solur, tutulur.

***

Ancaq Turqu ovunduran olmadı,
Sınıqlıqdan törənmişdir soyuqluq,
Turq soyudu evə, ata, anaya,
Sınıqlıqdan törənmişdir soyuqluq.

Nə əyləncə, nə ov, nə də qız, gəlin,
Turq arxada qoydu bu boz illəri,
Danışdırdı bulaqları, gülləri,
Sınıqlıqdan törənmişdir soyuqluq.

Çox qızları göstərdilər, olmadı,
Çox gözəllər gördü, saya salmadı,

Nə verdilər, gətirdilər, almadı,
Sınıqlıqdan törənmişdir soyuqluq.
Baş qaldırdı yenə Yanqu diləyi,
Qazılırdı, üzülürdü ürəyi,
Sevgi, inam hər kişinin dirəyi,
Sınıqlıqdan törənmişdir soyuqluq.

Səsləyirdi bu sevgini ağrılar,
Pisləyirdi bu sevgini tanrılar,
Gözləyirdi yol gözləyən ayrılar,
Sınıqlıqdan törənmişdir soyuqluq.

***

Gördülər ki, Turq əzilir, büzülür,
Kişi gərək dəymə-düşər olmasın.
Qız, qadında olur hərdən əzilmək,
Kişi gərək dəymə-düşər olmasın.

Sevgi oddur, o yandırır ürəyi,
O püskürür, hərdən-birdən kökrəyir,
Sevgi saymır yaşı, qışı, küləyi,
Kişi gərək dəymə-düşər olmasın.

Yanqu bunu bilməsə də, duyuqdu;
Ərdən suvay hər kişiyə soyuqdu,
Bircə ona öz körpəsi yovuqdu,
Kişi gərək dəymə-düşər olmasın.

Tanrılar da düşünürdü bu yöndə,
«Necə açaq bu sevgini düyündən,»
«Bu sevgini bilsin Yanqu-gəlin də»,
Kişi gərək dəymə-düşər olmasın.

Az-çox Yanqu bu sevgini duymuşdu,
Bunu ancaq elə-belə saymışdı,
Daha sevmək, sevilməkdən doymuşdu,
Kişi gərək dəymə-düşər olmasın.

***

Turqtay döndü Nuhçatana, Duzdağa,
Ağrıyana gör-gör toxdaq kəsilir,
Yaz gələndə mamırlanır daş-qaya,
Ağrıyana gör-gör toxdaq kəsilir.
Turq ovlaqda, oylaqlarda dolandı,
Zirvələrdən Çuqçuelə boylandı,
Bulaqların göz yaşları bulandı,
Ağrıyana gör-gör toxdaq kəsilir.

Yaxınları yerə örtük sərdilər,
Ona içki, cüyür əti verdilər,
Ancaq onu yenə tutqun gördülər,
Ağrıyana gör-gör toxdaq kəsilir.

Bu nə işdir, niyə Turqtay sevinmir,
Gənc ürəyi heç nə ilə döyünmür,
Nə ocaqda, nə yataqda isinmir,
Ağrıyana gör-gör toxdaq kəsilir.

Hərdən-birdən zirvələrə qalxır o,
Görünməyən uzaqlara baxır o,
Gözü dolur, öz-özünü boğur o,

Ağrıyana gör-gör toxdaq kəsilir.

***

Atlı gəldi, yazı verdi Turqtaya,
Yıxılana, boğulana əl uzat.
Bu yazıda ata Turqa deyirdi:
Yıxılana, boğulana əl uzat.

Soyqan gəlib tapdalayıb, Çuqçunu,
Tutuqlayıb Tuncay ilə Yanqunu,
Deyib tapın Mindiyarın Turqunu,
Yıxılana, boğulana əl uzat.

Uğureldən götür böyük Bacarı,
Onun vardır uca-uca uçarı,
Qov Çuqçuya, Uğurelə çaparı,
Yıxılana, boğulana əl uzat.

Mən də gəlsəm Turqız qalar yerində,
O, igiddir öz oğlundan, ərindən,
Çat oraya gələn ayın birində,
Yıxılana, boğulana əl uzat.

Son qoy, oğlum, o çinelli Soyqana,
Deyiblər ki, öc öcədir, qan qana,
Vur, yıx, dağıt, çap atını hər yana,
Yıxılana, boğulana əl uzat.

Minel-Çinel söyləncі

Uğurelə çatdı Turqtay gecəykən,
Belə gündə daldan gələn bərk gələr,
Yanıb gülə çevrilmişdi Urumçi,
Belə gündə daldan gələn bərk gələr.

Nə Bacar var, nə Qarçiçək, nə Tuncər,
Qalanlar da burdan köçüb gedirlər,
Üzlər-gözlər sapsarıdır, boztəhər,
Belə gündə daldan gələn bərk gələr.

Bacar itib, İtiat da onunla,
Ayrı düşüb o, sevdiyi qadınla,
Bacarmayıb Bacar böyük yanğınla,
Belə gündə daldan gələn bərk gələr.

Qızçiçək də bu yanğına qalanıb,
Odla onun tanrılığı alınıb,
Ağlar-ağlar yer altına yollanıb,
Belə gündə daldan gələn bərk gələr.

Turq toplumu meşəlikdə saxladı,
Yal-yarağı, yer-yığışı yoxladı,
Qoşatiyə qılıncını bağladı,
Belə gündə daldan gələn bərk gələr.

***

Bir səs gəldi, ürkdü atlar, adamlar,
Ağır gündə hər səs, hər söz dayaqdır,
Bu, deyəsən Qızçiçəyin səsiydi,
Ağır gündə hər səs, hər söz dayaqdır.

Səs gəlirdi meşələrin təkindən,
Ağacları laxladırdı kökündən,
O gəzirdi dağda, daşda, əkində,
Ağır gündə hər səs, hər söz dayaqdır.

«Mən yanğında yandım, bütün kül oldum,
Getdim, bir də yer altında ayıldım,
Tanrı kimi öz yerimə qoyuldum,
Ağır gündə hər səs, hər söz dayaqdır.

Sən bağışla məni, böyük Bacarım,
Qoyub getdim doğma böyük diyarı,
Tanrı sevgim, itirilmiş taparım,
Ağır gündə bir səs, bir söz dayaqdır.

Məni alıb qapdı yanğın tanrısı,
Yoxa çıxdı məndə sevgi ağrısı,
Öldü məndə o adamlıq qayğısı,
Ağır gündə bir səs, bir söz dayaqdır.

***

Verdim sənə Qarçiçəyi, Tuncəri,
Çox ağırdır ana olmaq kişiyə.
Üstəlik də Tuncay ilə Yanqunu,
Çox ağırdır ana olmaq kişiyə.

Qızçiçəyəm, yandım, getdim, yol oldum,
Yer üzündə gəzən isti yel oldum,
Bir qız idim, indi dönüb dul oldum,
Çox ağırdır ana olmaq kişiyə.

Qızçiçəyəm, oda gücüm çatmadı,
Tanrılığım heç əlimdən tutmadı,
Od güclüydü, sözüm oda çatmadı,
Çox ağırdır ana olmaq kişiyə.

İnanıram Gücəroğlu Bacara,
Bir də gəlib məni burdan aparar,
Onda sonsuz dincliyimi taparam,
Çox ağırdır ana olmaq kişiyə.

Qızçiçəyəm, öz sevgimdə yanmışam,
Tanrı olub odu tanrı sanmışam,
Mən sevgini hələ indi qanmışam,
Çox ağırdır ana olmaq kişiyə.

***

Turq Quşatın yüyənini buraxdı,
Yiyə olsa at alova atılar.
Dedi, gərək od vurana od vuram,
Yiyə olsa at alova atılar.

Dedi:-Quşat, məni çatdır yanğına,
Yana-yana mən son qoyum qırğına,
Məni çatdır Soyqan adlı azğına,
Yiyə olsa at alova atılar.

At təpildi tüstülərə, odlara,
Yol göstərdi yürüşlənən atlara.
Turq «qalx» dedi «əltut» deyən yurdlara,
Yiyə olsa at alova atılar.

Tək-tük çıxdı qabağına çinelli,
Turq onları iki böldü birəlli,
Dedi:-Haçan şəhər olub bu küllük,
Yiyə olsa at alova atılar.

Çox az idi Uğureldə acıqan,
Hara, hara qoyub gedib bu Soyqan,
Deyin görüm, haradadır o cırtdan,
Yiyə olsa at alova atılar.

***

Dedilər ki, oturubdur Çuqçuda,
Qan tökənin gözlərini qan alar,
O, Çuqçunu, Çinçayı da yandırıb,
Qan tökənin gözlərini qan alar.

Tutuqlayıb Yanqu ilə Tuncayı,
Onun qanlı gözlərindən sən yayın,
O, döyüşdə bir qaplandır, bir ayı,
Qan tökənin gözlərini qan alar.
Turq baxmadı, üç gecə at səyirtdi,
Acıqanı yolda, yalda bəyirtdi,
Toplumunu qırdı, yardı, seyrəltdi,
Qan tökənin gözlərini qan alar.

Quşat dedi, dayanmaram, çaparam,
O yekəpər acıqanı taparam,
Qoymaram ki, Tuncaygili apara,
Qan tökənin gözlərini qan alar.

Turqtay dedi:-Çap irəli, Quşatım,
At belinə al ipəkdən çul atım,
Samanına bişmiş quru bal qatım,
Qan tökənin gözlərini qan alar.

***

-Çap, Quşatım, gedib onu tapım mən,
Sevgi gözə görünməyən tanrıdır.
Odur məni vuruşlara səsləyən,
Sevgi gözə görünməyən tanrıdır.

Ona görə könlüm düşüb boşluğa,
Çapdım səni tikanlığa, daşlığa.
Biz çevrildik uçarlığa, quşluğa,
Sevgi gözə görünməyən tanrıdır.

Çatdır məni, lap düşsən də ayaqdan,
Bircə görüm o gözəli qıraqdan,
Baxışla da su qaparsan bulaqdan,
Sevgi gözə görünməyən tanrıdır.

Quşat çapır, bitir yolun yarısı,
Köpüklənib ağzı, döşü, sağrısı,
Baxır göydən Turqa sevgi tanrısı,
Sevgi gözə görünməyən tanrıdır.

Uzaqlardan yanan evlər görünür,
Tüstü, alov burularaq sürünür,
Toplum gəlib baş qapıya dirənir,
Sevgi gözə görünməyən tanrıdır.

***

Soyqan Turqla baş qapıda üzləşir,
Şimşək çaxır, göy gurlayır elə bil,
Turq toplumu yorğun-arğın düşübdür,
Şimşək çaxır, göy gurlayır elə bil.

O dayansa çətin bir də tərpənə,
Açan güldən çətin qalxar kəpənək,
O durmadan gərək yurda təpilə,
Şimşək çaxır, göy gurlayır elə bil.

Turq durmadan Soyqan üstə yüyürür,
Qılıncını boğazına dirəyir,
Toplum toplum üzərinə yeriyir,
Şimşək çaxır, göy gurlayır elə bil.

Vuruş gedir od, alovun içində,
Enir, qalxır qılınc şimşək biçimdə,
Turq vuruşur dəli qaplan gücündə,
Şimşək çaxır, göy gurlayır elə bil.

Soyqan çaşır, bir az gedir geriyə,
Bağırdıqca Turq yeriyə-yeriyə,
Az qalır ki, bulud göydə əriyə,
Şimşək çaxır, göy gurlayır elə bil.

***

Boğazlayır Turq Soyqanı lapbadan,
Gəncin gücü tükənməzdir yaşlıdan.
Deyir:-Qırıb çatacağam mən səni,
Gəncin gücü tükənməzdir yaşlıdan.

Deyir:-Daha qurtarmazsan əlimdən,
Dincliyini tapacaqsan ölümdə,
Son mahnını söylə Çinel dilində,
Gəncin gücü tükənməzdir yaşlıdan.

Dəli Soyqan vuruşsa da çaşqındır,
Elə bil ki, yuxuludur, yorğundur,
Deyir:-Durun, burda böyük qırğındır,
Gəncin gücü tükənməzdir yaşlıdan.
Acıq alır, öc götürür minelli,
Çinellini qırır, qovur min əlli,
Dəli Soyqan bükülübdür, bu, bəlli,
Gəncin gücü tükənməzdir yaşlıdan.

Soyqan Turqun qılıncına dözməyir,
Deyir:-Durun, bağrımızı üzməyin,
Buna dədəm Vayqan belə dözməyib,
Gəncin gücü tükənməzdir yaşlıdan.

***

Turq bağırır:-Yerini de Yanqunun!
Eli hərdən satın alır bir gözəl.
-Tuncay harda, Yanqu harda saxlanır,
Eli hərdən satın alır bir gözəl.

Soyqan deyir:-Bir dağ vardır dənizdə,
Yırtıcılar gəzir orda hər üzdə,
Çatmaz ora getmək üçün güc sizdə,
Eli hərdən satın alır bir gözəl.

Yerə yıxır Turq o dəli ərəni,
Qılınc bir də boğazına dirənir,
Turq bağırır, deyir:-Söylə yerini,
Eli hərdən satın alır bir gözəl.

Qılınc qalxır, o söyləyir enəndə,
Deyir:-Onlar Başevdədir dünəndən,
Saxlanılır yaxşı tutuq günündə,
Eli hərdən satın alır bir gözəl.

Qan itirib Soyqan bir də yıxılır,
Toplumları orda, burda dağılır,
Çuqçu eli gəlib bura yığılır,
Eli hərdən satın alır bir gözəl.

***

Sansi gəlir, qucağında bir uşaq,
İlk sevgidən qalan bircə uşaqdır.
Turqa dedi:-Bu, Yanqunun qızıdır,
İlk sevgidən qalan bircə uşaqdır.
Turq uşağı alır, öpür, qaytarır,
Sansi deyir:-Soyqan yalan qondarıb,
Üzünə bax, çoxdan ölüb, qurtarıb,
İlk sevgidən qalan bircə uşaqdır.

Sansi deyir:-Çinçaydadır Yanqugil,
Ora getmək indi, oğlum, düz deyil,
Ordakılar həm Çineldir, həm Minel,
İlk sevgidən qalan bircə uşaqdır.

Turq dincəlsin, qalsın bizim daxmada,
İndi yağış şırhaşırla yağmada,
Gecə gedək heç bir yana baxmadan,
İlk sevgidən qalan bircə uşaqdır.

Turq söylədi:-Yox, indicə gedək biz,
Bir qılıncıq Çinçaya da hərəmiz,
Yüzlərinə güc gələcək bircəmiz,
İlk sevgidən qalan bircə uşaqdır.

***

Yola düşüb yol aradı Sansi, Turq,
Elin yerdə ilk yazısı yol olub.
Neçə-neçə kənd keçdilər bu yolda,
Elin yerdə ilk yazısı yol olub.

Tanrı yolla göydən yeri öyrənir,
Pis yolları görən kimi söylənir,
Düz, yaxşı yol öz-özünə güllənir,
Elin yerdə ilk yazısı yol olub.

Atlar çox-çox yol gəldilər, yortdular,
Yolları da dallarınca dartdılar,
Sonda gəlib Çinçayelə çatdılar,
Elin yerdə ilk yazısı yol olub.

Onlar gəlib baş əydilər Xaqana,
Xaqan dedi:-Uşaq yatıb, oyanar,
Bir də durub uşaq güldü Xaqana
Elin yerdə ilk yazısı yol olub.

Xaqan dedi:-Nə gözəldir bu uşaq,

Bu uşağı satın bizə, biz alaq,
Bura necə gəlibsiniz bu sayaq,
Elin yerdə ilk yazısı yol olub.

***

Sansi dedi:-Böyük Xaqan, əltut ol,
Yox anasız uşaq, ana uşaqsız.
Tutuq düşüb sizdə bunun anası,
Yox anasız uşaq, ana uşaqsız.

Soyqan verib sənə ata, ananı,
Sən onları burax, alım qadanı,
Onlar üçün biz gəzmişik hər yanı,
Yox anasız uşaq, ana uşaqsız.

-Hanı Soyqan, gəlib görsün qonağı,
Niyə bunca yetim qoyub uşağı,
Tapın, açın ana olan dustağı,
Yox anasız uşaq, ana uşaqsız.

Xaqan deyir:-Adı nədir uşağın,
Uşağınsa yenə qaçır dodağı,
Xaqan deyir:-İpəkləyin qundağı,
Yox anasız uşaq, ana uşaqsız.

Neçə boya ipək gəlir ortaya,
Uşaq gülüb əl gəzdirir alaya,
Bağışlanır bu ipəklər balaya,
Yox anasız uşaq, ana uşaqsız.

***

Gətirirlər Yanqu ilə Tuncayı,
Nə gözəldir ana-bala görüşü.
Yanqu basır uşağını bağrına,
Nə gözəldir ana-bala görüşü.

Xaqan deyir:-Bu, gözəldir, yaraşıq,
Biz Çinelli, Minellilər qardaşıq,
İki ulus Çinçayda da qarışıb,
Nə gözəldir ana-bala görüşü.
Mən bilirəm, Soyqan yurdlar yandırıb,
Qovaq daha bu qan-qada andırı,
Bundan sonra el, ulusu qandırın,
Nə gözəldir ana-bala görüşü.

Sizdə daş-qaş, bizdə isə al ipək,
Qan yolları, gəlin, ipək yol edək,
Bu qan-qada, döyüş, vuruş nə gərək,
Nə gözəldir ana-bala görüşü.

And içəyin bu körpəyə, Tanrıya,
Son qoyağın qan-qadaya, ağrıya,
El, ulusu alver, birlik qoruyar,
Nə gözəldir ana-bala görüşü.

***

Turq dedi ki:-Biz gəlmişdik vuruşa,
Hər vuruşu barışığa döndərək.
Gör nə qədər el, obalar yanıbdır,
Hər vuruşu barışığa döndərək.

Tuncay mənim eloğlumdur, qardaşım,

O, Bacarın nəvəsidir, elbaşı,
Xaqan bizi başa düşdü, nə yaxşı,
Hər vuruşu barışığa döndərək.

Xaqan dedi:-Qızın adın biz bilək,
Mən deyirəm, adı olsun «Alipək»,
Yanqu dedi:-Adı olsun «Alçiçək»,
Hər vuruşu barışığa döndərək,

Turq dedi ki:-İpək üstə bağlaşaq,
Qardaş olaq, bir sevinək, çağlaşaq,
Sizdən ipək, bizdən isə qarayağ,
Hər vuruşu barışığa döndərək.

Xaqan dedi:-Qarayağı çox gətir,
Yerindəcə al ipəyi çox götür,
Qarayağdan ocaq-ocaq od bitir,
Hər vuruşu barışığa döndərək.

***

Xaqan dedi:-Bizə daş-qaş göndərin,
Hər şey almaq olur parlaq daş-qaşla,
Mən də sizə ipək yola salaram,
Hər şey almaq olur parlaq daş-qaşla.

Bağlaşdılar, qucaqlaşıb dindilər,
O yüyənsiz dəli atdan endilər,
Yola saldı qonaqları kəndlilər,
Hər şey almaq olur parlaq daş-qaşla.

Tuncay dedi:-Bacar burda tutuqdur,
Dörd bir yanı yırtıcıyla qoruqdur,
Suda dustaq, yediyi də balıqdır,
Hər şey almaq olur parlaq daş-qaşla.

Yanqu dedi:-Bir ada var dənizdə,
Sudur, bir də qayalıqdır hər üzdən,
Yayınıbdır dalğa içrə o, gözdən,
Hər şey almaq olur parlaq daş-qaşla.

Turqla Tuncay yola düşdü qayıqla,
Baş qatdılar qamış, qarmaq, balıqla,
Geyindilər cır-cındırla, yırtıqla,
Hər şey almaq olur parlaq daş-qaşla.

***

Qoruqçular balıq aldı quruşla,
Borclu qalmaq gözü qıpıq olmaqdır.
Dedilər ki, varsa yenə gətirin,
Borclu qalmaq gözü qıpıq olmaqdır.

Tuncay dedi:-Üşüyürük yamanca,
Biz cır-cındır içindəyik, yalıncaq,
Qoyun gələk isinməyə bir azca,
Borclu qalmaq gözü qıpıq olmaqdır.

Dedilər ki, tək-tək bura siz gəlin,

Bura girmək olmaz, bunu siz bilin,
Balıq verin, sonra yana çəkilin,
Borclu qalmaq gözü qıpıq olmaqdır.

Turqla Tuncay dırmaşdılar yuxarı,
Onlar gördü əli bağlı dustağı,
Sısqa düşüb, üzü-gözü ağarıb,
Borclu qalmaq gözü qıpıq olmaqdır.

Bacar görüb Tuncayını tanıdı,
Nərildədi, ağız-boğaz qanadı,
Sanki ada öz yerindən oynadı,
Borclu qalmaq gözü qıpıq olmaqdır.

***

Qılınc səsi, tutaq səsi, «vur» səsi,
Qorxaq ürküb öz-özünü itirər.
Qayalıqda qaldı neçə yaralı,
Qorxaq ürküb öz-özünü itirər.

Tuncay, Turqtay qan üstə qan axıtdı,
Qalanları sarsıdaraq qorxutdu,
Daş dustağın qapısını laxlatdı,
Qorxaq ürküb öz-özünü itirər.

Bacar çıxdı, Qarçiçəyi soruşdu,
Gördülər ki, üzü qırış-qırışdır,
Səs eşitdi, düşüncəsi qarışdı,
Qorxaq ürküb öz-özünü itirər.

Səs gəlirdi çox yaxından, uzaqdan,
Tuncay səsi eşidirdi bayaqdan,
Bacar isə lap düşmüşdü ayaqdan,
Qorxaq ürküb öz-özünü itirər.

Bacar dedi:-Bu səs mənə tanışdır,
Olmaya bu, bir yuxudur, yanlışdır.
Səs çoxaldı, buludlara qarışdı,
Qorxaq ürküb öz-özünü itirər.

***

«-Gedin, deyin Qızçiçəkdən Bacara,
Od hər şeydən qorxuludur, uludur.
O yandırıb kül elədi məni də,
Od hər şeydən qorxuludur, uludur.

Mən beş yüz il qonaq idim Bacara,
İndi ərim, sevgim hara, mən hara,
Ey eşidən, mən yanıram, hay-haray,
Od hər şeydən qorxuludur, uludur.

Mən qayıtdım tanrılığa yenidən,
Sevgilini tək qoymasın heç ərən,
Yer sevgimlə yer altında təkəm mən,
Od hər şeydən qorxuludur, uludur.

Çatsın böyük Bacarıma harayım,
Qaldı ona yaşanmamış yaş payım,
Qarçiçəyim, Tuncərimlə Tuncayım,
Od hər şeydən qorxuludur, uludur.

Gedin, deyin tanrım Bacar ərimə,
Gəlsin məni, o qaytarsın yerimə,
Təkcə onun əlindədir dirilməm,
Od hər şeydən qorxuludur, uludur.

***

Bacar onun sözlərini anladı,
Vardı iki yaranışı hamının.
O, birinci yaranışa qayıdıb,
Vardı iki yaranışı hamının.

-Qızçiçəyəm, səsin gəldi, sovuşdu,
Niyə getdin, yer altına qovuşdun,
Necə oldu öz yerini dəyişdin,
Vardı iki yaranışı hamının.

Sənsiz olsam yaşım gödək olacaq,
Sənsiz buza dönəcəkdir od, ocaq,
Tanrı səni yaxdı niyə bu sayaq,
Vardı iki yaranışı hamının.

Harda olsan, mənimlə ol, sevgilim,
Hara getsən, ya getməsən, mən bilim,
O yerlərə yeni görüş ver, gəlim,
Vardı iki yaranışı hamının.

Sən yenidən tanrı oldun, Qızçiçək,
Sevib qalım səni, sənsiz mən gərək,
Gəl bir yerdə o yerlərə biz dönək,
Vardı iki yaranışı hamının.

***

Toplumlarla qovuşdular Çuqçuda,
Ayrılmayır bütövləşib ayrılan.
Ayrıldılar Uğureldə yenidən,
Ayrılmayır bütövləşib ayrılan.

Ayrılanda Turq Yanquya baxmadı,
“Sevgim”, deyib ürəyini sıxmadı,
Bu ayrılıq daha onu yaxmadı,
Ayrılmayır bütövləşib ayrılan.

Soyumuşdu sevgisindən olmaya,
Bənzəyirdi qışda solmuş almaya,
Nədir bizim dayanışda solmayan,
Ayrılmayır bütövləşib ayrılan.

Yanqu dedi: – Turqa baxır Alçiçək,
Qaş-göz atır bu gözəlçə gülərək,
Öz tayını seçir sanki bəbənək,
Ayrılmayır bütövləşib ayrılan.

Turqtay öpdü Alçiçəyin üzündən,
Nəsə duydu o, körpənin səsində,
Bir güc duydu ürəyində, dizində,
Ayrılmayır bütövləşib ayrılan.

***

Tuncay ona: – Getmə, qardaş, – qal, – dedi,

Yol darıxır elə bil ki, yolçusuz.
Öpüşdülər, ayrıldılar qardaşlar,
Yol darıxır elə bil ki, yolçusuz.

Dedi: – Gəlin, arxa durun Tanıya,
Şah tək qalsa könlü bundan qanayar,
Ata, ana qocalıblar yan-yana,
Yol darıxır elə bil ki, yolçusuz.

Toplum yolu, düzü, çölü bürüdü,
Yer yarıldı, bulud sanki əridi,
Yolu üstə nə var idi, kürüdü,
Yol darıxır elə bil ki, yolçusuz.

Mahnı səsi himnə, marşa qarışdı,
Axşam üstü tək-tük ulduz sayrışdı,
Qalanların gözü yaşdan acışdı,
Yol darıxır elə bil ki, yolçusuz.

Tuncay dedi: – Turq sağ olsun, oğuldu,
Soyqan Turqun qılıncıyla dağıldı,
Bizim sevgi sanki bir də doğuldu,
Yol darıxır elə bil ki, yolçusuz.

***

Quşat çapdı, gözdən itdi toranda,
İnamlı ol uzaq yola çıxanda.
Daldan baxdı Qonuratla çap-çapa,
İnamlı ol uzaq yola çıxanda.

Belə oldu Minelliylə Çinelli,
Vuruş, barış sanki ögey bacıdır,
Həm vuruşdu, həm barışdı yenidən,
Vuruş, barış sanki ögey bacıdır.

El, ulusla danışanda düz danış,
Dediklərin nə doğrudur, nə yanlış,
İki boya üstündədir dayanış,
Vuruş, barış sanki ögey bacıdır.

Nə deməkdir bu qan-qada, bu vuruş,
Yer üstündə, var üstündə qurulmuş,
Yeri, varı gözə çəkmə, sağ olmuş,
Vuruş, barış sanki ögey bacıdır.

Dedi, ancaq dediyindən tutmadı,
Odur heç kəs öz suçuna çatmadı,
O, bir gün də yersiz, varsız yatmadı,
Vuruş, barış sanki ögey bacıdır.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Müəllifdən.....3

ATA
(poema-epos)

I Giriş: Dünya……..…….…….…..5
II Giriş: Azərbaycan…….....….....6
III Giriş: Cənab Heydər Əliyev…….....7
IV Giriş: Allah…….....9
V Giriş: Dilim…….....9
VI Giriş: Ulu babam……..11

I BÖLMƏ

I QAPI

Ana südü söyləncі…….....13
Gücər söyləncі……...25
Qayaquş söyləncі……..…….....38
Təkbuynuzlular söyləncі…….....51
Durudaşlar diyarı söyləncі……....72
Ağ ayı söyləncі……..……..……..83
Bacar söyləncі……..…….....92
Tur söyləncі……110
Daşqıranlarla döyüş söyləncі…….....118
Qaçqın söyləncі……...129
Əkbitən söyləncі……....138
İnam söyləncі….....141

II QAPI

Qızağ söyləncі……..……...151
Ərqaya söyləncі……..……..……...156
Köləbaşı söyləncі…….……...162
Başev söyləncі……..……...166
Acıqanla vuruş söyləncі…….....170
Qızağın ölüm söyləncі……..…...175
Batıda vuruş söyləncі…….....180
Diriel söyləncі……..186
Düzər söyləncі…….……....190
Sarı xaqan söyləncі……..……...202
Xançu söyləncі……....209

III QAPI

Qardaş söyləncі……..…….....213
Qızbax söyləncі…….……..…….....216
Adanla Qaranın döyüş söyləncі…….……..…….....221
Sevgi söyləncі……..……....225
Ölümə nişanlı qız söyləncі…….....228
Ana söyləncі…….…..…….....233
Qızay söyləncі……..……...241

IV QAPI

Turla bölgəmicin görüş söyləncі…….…..247
Turər söyləncі……..…...260
Yengisoy söyləncі……..……..…..266
Uruyer söyləncі…….…….....273
"Sev" tanrısı iştar söyləncі…….....276
Ölümsüz yaşam söyləncі…….....285

V QAPI

Yüzər söyləncі……...294
İki qardaş söyləncі…….……..…..300
Odər ata söyləncі……..……..….310
Qızod ana söyləncі…….…….....314

VI QAPI

İşdayaq söyləncі…….....323
Yuxu söyləncі……..…….....329
Mindon söyləncі……..332
Çinellilərlə vuruş söyləncі……..338
Qarbaş söyləncі…….……..……....339
Mehcə söyləncі…….……..……....344
Yerinc söyləncі……....349
Qammad söyləncі……..…….....354
Mindon söyləncі…….....360
Ov söyləncі……..……..…..368
Boz qurd söyləncі……..…..374
Başev söyləncі……..……..…....385
Darvidel söyləncі……..……..…....392
Üstüağ söyləncі……..……....400
Şaman söyləncі……...407
Döyüş söyləncі…….....……..…..417
İlk sevgi söyləncі…….…….....428
Tanrı söyləncі……..……....439
Sevgi söyləncі……..……..447
Yol yoldaşı söyləncі……...461
Asurla döyüş söyləncі…….....471
Öc söyləncі…….……..…...483
Buynuz şah söyləncі…….……...…...492
Oddan keçmə söyləncі…….....507
Balasqel 527

İKİNCİ BÖLMƏ

VII QAPI

Ariel söyləncisi.....533
Mənişi söyləncisi.....546
Ağı söyləncisi.....564
Qızçiçək söyləncisi.....576
İki döyüş söyləncisi.....585
Hindellə döyüş söyləncisi.....594
Devdağ söyləncisi.....602
Tanrılarla görüş söyləncisi.....615
Qarı Xaqan söyləncisi.....622

VIII QAPI

Sərtüzlə görüş söyləncisi.....626
Suböləndə vuruş söyləncisi.....634
İnanış söyləncisi.....640
Asurellə vuruş söyləncisi.....650
Bacarın gəlişi söyləncisi.....659
Tuncərin itməsi söyləncisi.....665
Qızçiçəyin ov söyləncisi.....673
Tuncərin tapılması söyləncisi.....678
Tuncər söyləncisi.....688
Qaraşla Tuncərin vuruş söyləncisi.....697

IX QAPI

Yürüş söyləncisi.....702
Ağqurd Alpan söyləncisi.....709
Manay-Qaraş söyləncisi.....721
Əkbitəndə vuruş söyləncisi.....732
İtmiş Manay söyləncisi.....736
Manay şah söyləncisi.....744
Maha söyləncisi.....751

Günay-Tuncər söyləncisi.....759
Ağüzelli Günayla Daşqırların vuruş söyləncisi.....769

X QAPI

Qızbal söyləncisi.....778
Tanı söyləncisi.....789
Manayın ölüm söyləncisi.....792
Vayqan söyləncisi.....799
İlam söyləncisi.....807
Tanı şahın itməsi söyləncisi.....812
Üztut söyləncisi.....821
Ağüzel söyləncisi.....823
Günayla Tanı şahın görüş söyləncisi.....835
Turqız söyləncisi.....842
Çörəkçilər söyləncisi.....848

III BÖLÜM

XI QAPI

Onçu oğlu Cumər söylənci.....860
Muğel söylənci.....877
Tanrievi söylənci.....894
Soyqan söylənci.....904
Yazışma söylənci.....912
Turq-tay söylənci.....918
Köç söylənci.....927
İki qardaş söylənci.....933
Tuncay-Yanqu söyləncisi.....948
Manyurd söyləncisi.....960
Karş söyləncisi.....971
Turq söyləncisi.....985
Çuqçu toplumu söyləncisi.....994

XII QAPI

Manayqız söyləncisi.....1005
Duzdağ söyləncisi.....1044
Minel-Çinel söyləncisi.....1059